

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostně právní

Katedra bezpečnostních studií

Pravicový populismus a liberální demokracie

Diplomová práce

Right-wing populism and Liberal democracy

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE

doc. Dr. Štefan DANICS, Ph.D.

AUTOR PRÁCE

Bc. Michaela DLOUHÁ

PRAHA

2022

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Praze, dne 11. 03. 2022

Bc. Michaela DLOUHÁ

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu této diplomové práce panu doc. Dr. Štefanu Danicsovi, Ph.D. za odborné vedení práce a cenné rady, které mi pomohly tuto práci zkompletovat.

ANOTACE

Práce analyzuje pravicový populismus jeho aktéry a představuje jeho typologii. První kapitola definuje populismus a vymezuje ho vůči základním ideologiím, ale i vůči extremismu, což autorka rovněž implementuje i na podmínky České republiky. Druhá kapitola práce je metodologická, neboť uvádí odborné aspekty populismu, které jsou dále v práci analyzovány. Autorka tuto metodologii potom aplikuje na hnutí ANO v České republice. Ve čtvrté kapitole řeší autorka aktuální projevy antiliberalního populismu v Maďarsku a rozebírá jeho bezpečnostní aspekty pro liberální demokracii.

KLÍČOVÁ SLOVA

populismus * elita * lid * liberální demokracie * hybridní demokracie * neliberální demokracie * politické subjekty * emoce

ANNOTATION

This work analyzes the right-wing Populism by its actors and presents its typology. The first chapter defines Populism and defines it to basic ideologies, but also to Extremism, which the author also implements to the conditions of the Czech Republic. The second chapter is methodological, because it presents the professional aspects of Populism, which are further analyzed in the work. The author then applies this methodology to the ANO 2011 movement in the Czech Republic. In the fourth chapter, the author addresses the current manifestations of anti-liberal populism in Hungary and discusses its security aspects for liberal democracy.

KEYWORDS

populism * elite * people * liberal democracy * hybrid democracy * illiberal democracy * political entities * emotion

Obsah

Úvod.....	6
1. Vymezení populismu a jeho typologie	9
1.1. Aktéři a znaky populismu	12
1.1.1. My.....	14
1.1.2. Oni – Elita	16
1.2. Typologie populismu	17
1.3. Charakteristické rysy pravicového populismu	21
1.3.1. Populismus vs. extremismus	23
1.4. Populismus v České republice	24
2. Metodologie.....	26
2.1. Informace a data	26
2.2. Posuzované kategorie	26
2.2.1. Aspekt emocí	27
2.2.2. Aspekt nepřítele.....	27
2.2.3. Aspekt postavy vůdce.....	28
2.2.4. Aspekt oběti	28
2.2.5. Aspekt slibů a řešení	29
3. Analýza vybraných populistických stran v Evropě.....	30
3.1. ANO 2011	30
3.1.1. Aspekt emocí – hněv a strach	31
3.1.2. Aspekt nepřítele – politici a kmotři	32
3.1.3. Aspekt postavy vůdce – Andrej Babiš.....	33
3.1.4. Aspekt oběti – schopní a pracovití lidé	36
3.1.5. Aspekt slibů a řešení – personální změna a stát jako firma.....	37
4. Autoritářský populismus a liberální demokracie: Hrozba či výzva?	39
4.1. Omezování demokratických práv a svobod	42
4.2. Hybridní demokracie	44
4.2.1. Koncepce neliberální demokracie.....	47
4.2.1.1. Neliberální demokracie na příkladu konkrétní země – Maďarsko	51
Závěr.....	56
Seznam použité literatury.....	58

Úvod

V současnosti zažíváme velké znejistění západního světa. Vlivem opakujících se hospodářských a ekonomických krizí můžeme pozorovat nárůst neliberálních sklonů v Evropě a Severní Americe. V některých oblastech se krize liberální demokracie projevuje růstem popularity tzv. anti-systémových stran, v oblastech jiných pak dochází k přetváření samotných základních principů demokracie. Nejvýrazněji se projevují problémy v postkomunistických zemích střední a východní Evropy, kde dochází k nárůstu vlivu různých populistických antiliberálních hnutí, které kritizují mnohdy nepříliš zvládnutý přechod z totalitního režimu k demokracii.

Cílem této práce je analyzovat politický populismus tak, jak jej vymezuje teorie, a na konkrétních příkladech uvést, v jakých podmínkách vzniká a jakým způsobem se projevuje. Pozornost autorka věnuje i českým poměrům, zejména stavu populismu v České republice, jeho počátku a postupnému rozšiřování.

Hlavními otázkami, na které tato práce bude hledat odpovědi, jsou:

1. Jaké jsou hlavní znaky populismu a je možné ho vnímat jako novou politickou ideologii?
2. Jaký politický subjekt je možné označit za populistický?
3. Představuje pravicový/autoritářský populismus hrozbu nebo výzvu pro liberální demokracii?

První kapitola vymezí teoretický rámec samotného populismu, uvede jeho základní charakteristické rysy, představí jeho hlavní aktéry a poté ho bude komparovat s politickým extrémismem, přičemž objasní, že se jedná o dva rozdílné pojmy. Jelikož se k populismu otevřeně žádný politický subjekt nehlásí, uvede autorka jeho vymezení a charakteristické rysy s využitím odborných autorit. Dále se bude první kapitola zabývat strategií populismu, ze které lze vyvodit, zda lze populismus označit za ideologii, či nikoliv. S tím bude také souviset, jak různě na populismus nahlíží odborná veřejnost. Důležitou částí první kapitoly bude také typologie populismu, jež napovídá tomu, že neexistuje pouze jediný typ populismu, ale dochází k jeho změnám v průběhu času. Porovnání populismu s extrémismem považuje autorka za velice důležité, jelikož se jedná o dva rozdílné pojmy, které si ale za určitých okolností mohou být velice

blízko. Posledním tématem první kapitoly bude stav populismu v České republice, jelikož i zde došlo k jeho vzniku a následnému zesílení.

Druhá kapitola se bude zabývat metodologií, která bude využita ve třetí části práce. Popis a přesné stanovení hlavní výzkumné metody je důležitý především proto, že určuje její jádro, které by mělo být nezpochybnitelné. Výběr metody se bude opírat o základní prvky výzkumného šetření, které zvyšují reliabilitu a validitu výsledku. Ve druhé části práce autorka vytvoří kódovací rámec, díky kterému bude ve třetí části práce možné odpovědět na druhou hlavní otázku stanovenou výše.

Třetí kapitola tedy bude čistě empirická a podložená stanovenou metodologií. Na základě kódovacího rámce bude autorka posuzovat jeden vybraný český politický subjekt, jehož výběr vychází z aktuální situace na české politické scéně v době vzniku diplomové práce. Analýza se bude týkat politického hnutí ANO, které si rétorikou a působením svého hlavního představitele a zakladatele Andreje Babiše poměrně rychle získalo velkou a stabilní voličskou základnu. O vysoké popularitě tohoto hnutí svědčí i fakt, že pro jeho volební porážku muselo dojít ke spojení všech opozičních stran. Pokud by k tomuto nedošlo, opět by dle výzkumů hnutí ANO volby vyhrálo a mohlo by tak sestavit vládu.¹

V poslední, čtvrté kapitole, se autorka bude věnovat vztahu pravicového nebo autoritářského populismu s liberální demokracií, především pak zda populismus přináší destruktivní hrozbu nebo konkurenční výzvu liberálně demokratickým systémům. Zaměří se zde na problematiku možnosti omezování základních demokratických práv a svobod za situace, kdy ve svobodných a demokratických volbách vyhraje populistická strana a bude si chtít svou moc i nadále udržet. Další část čtvrté kapitoly je věnována konceptu neliberální demokracie (z *angl. Illiberal Democracy*), kterou rozpracoval již před více než dvaceti lety ve svém článku „The Rise of Illiberal Democracy“ politolog Fareed Zakaria. Mimo jiné v ní upozornil na fakt, že samotné volby po roce 1989 v evropských postkomunistických zemích nejsou nutně liberálně demokratické,

¹ *Volební preference STEM – září 2021*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Ústav empirických výzkumů, z. ú., c2021, 13. 9. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/volebni-preference-stem-zari-2021/>.

čemuž nasvědčuje i to, že byli zvoleni vůdci jako je například Slobodan Milošević v Srbsku, Alexandr Lukašenko v Bělorusku, Vladimír Mečiar na Slovensku, či Viktor Orbán v Maďarsku, aniž by ctili zásady demokracie, mezi které patří dělba státní moci a nezávislost médií.² Sám Viktor Orbán ve svém projevu v roce 2014 prohlásil, že existují i jiná pojetí demokracie než liberální, přičemž zdůraznil, že stát nemusí nutně být liberální demokracií, aby byl ekonomicky úspěšný, s odkazem na ekonomický vývoj v Číně, v Turecku či v Singapuru.³ Z důvodu úspěšnosti Viktora Orbána je situaci v Maďarsku věnována poslední část čtvrté kapitoly. Mapuje postup této poměrně stabilní liberální demokratické země k režimu, který za demokratický dnes nelze podle odborníků považovat.

² ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Illiberal Democracy*. Foreign Affairs [online]. 1997. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z:

http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.gf1ruw.pdf.

³ KOUBEK, Jiří. *Orbánův stát práce*. A2 [online]. Praha: A2 kulturní čtrnáctideník, c2005-2017, 1.8.2014 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2014/18/orbanuv-stat-prace>.

1. Vymezení populismu a jeho typologie

Zkoumání populismu není jednoduchý úkol. Jedná se o pojem vágní, ve své podstatě až neurčitý a mnozí odborníci se shodují, že jej dokonce nelze definovat⁴. Pro celkové vymezení populismu je problematický také fakt, že oproti jiným politickým doktrínám se k němu žádní politici otevřeně nehlásí. Důvodem tomu je pravděpodobně jeho negativní vnímání ze strany společnosti a fakt, že slouží jako negativní nálepka v politické diskusi.

Samotné slovo *populismus* se odvíjí od latinského slova *populus*, znamenající lid. Termín *populista* se pak používá pro označení člověka, který prosazuje rychlá a líbivá, ale těžko realizovatelná až škodlivá řešení na aktuální problematické socio-ekonomické otázky.⁵

Dle *Politického slovníku* lze populismus definovat jako „*tendenci odvolávat se k lidu, většinou proti elitě, často také proti outsiderům a cizincům.*“⁶ Populismus zde není označen za ideologii, a to zejména díky faktu, že jeho základem jsou sliby týkající se vyřešení naléhavých problémů ve společnosti, za které mohou momentální vládnoucí elity. Dalším argumentem, který potvrzuje, že populismus nelze označit jako klasickou ideologii je, že nepoužívá tradiční politické metody a postupy. Populisté, tedy politici užívající metody populismu ke své propagaci, se snaží politickou moc získat i následně udržet.⁷ Populismus nelze označit za ideologii v pravém slova smyslu také proto, že má schopnost přizpůsobit se prostoru a času jeho působení. To mu umožňuje stát se součástí dalších ideologií a přizpůsobovat se hodnotám a prostředí, ve kterém působí.⁸

Jednu ze základních a nejjednodušších definic lze nalézt v publikaci „Encyklopedie politiky“ od Karla Žaloudka, který konstatuje, že je to sklon odvolávat se na „vůli lidu“ za účelem získání moci i jejího udržení. Populismus tak neoznačuje za ideologii jako takovou vzhledem k jeho zaměření na slibování

⁴ IONESCU, Ghita, E. GELLNER. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970.

⁵ *Populismus a politik populista*. Politický slovník [online]. Politický slovník, c2021 [cit. 2021-11-05]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politicke-mysleni/populismus-a-politik-populista/>.

⁶ ADAMOŤ, Karolina. *Politologický slovník*. Praha: C.H. Beck, 2001. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-7179-469-4, str. 209.

⁷ ADAMOŤ, Karolina. *Politologický slovník*. Praha: C.H. Beck, 2001. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-7179-469-4, str. 209.

⁸ Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press, ISBN 033520045-1, str. 1–3.

vyřešení aktuálních a nejnaléhavějších problémů ve společnosti. Populisté, v tomto případě politici používající populismus k získání moci, se tedy obrací přímo na lid a k jeho oslovení a následnému ovlivnění nepoužívají metody, které používají právě tradiční ideologické směry. Charakteristické metody populismu jsou zejména kritika vládnoucích elit a nadbíhání momentálním požadavkům lidu.⁹

Britský politolog Andrew Heywood ve své publikaci *Politické ideologie* píše o jakémsi konci tradičních ideologií, které zde byly téměř po dvě staletí a pomalu se začaly vytrácet či transformovat od poloviny dvacátého století. Populismus je považován za nástupce tradičních ideologií. Po neúspěších, které zaznamenaly zejména ideologie fašismu nebo komunismu, se někteří autoři věnovali myšlence tzv. konce ideologie. Nejvíce se tomuto tématu věnoval americký vědec a esejista Daniel Bell, který tvrdil, že původní politické ideologie ztratily po druhé světové válce význam, a to zejména proto, že na Západě panovala v politice obecná shoda mezi hlavními politickými stranami a nebyly zde velké ideologické rozdíly. Politické strany v zásadě soupeřily, která z nich je nejspolehlivější a nejschopnější v zajištění blahobytu a posilování sociálního státu. Dalším autorem, který se tzv. endismem, jak bývá myšlenkový směr o konci ideologií označován, věnuje, je Francis Fukuyama. Ten dokonce tvrdil, že po pádu komunismu se stal liberalismus jedinou přitažlivou ideologií na světě.¹⁰

Z tohoto lze usoudit, že populismus je spíše stylem politiky než novou politickou ideologií. Jedná se o způsob ovlivňování názorů a myšlení lidí ve společnosti. Politické subjekty, které jej ve své rétorice užívají, mají za cíl zvětšit svůj volební potenciál, a to nejintenzivněji v předvolebním období. To však nevyklučuje fakt, že jej nevyužívají po volbách, právě naopak, pro udržení moci je dokonce nutné dále pomocí populismu společnost přesvědčovat a slibovat mnohdy nespelnitelné.

Strategií populistů je působení na aktuální emoce a nálady jimi oslovovaného lidu s největším důrazem na ty negativní, ze kterých viní vládnoucí elity, které pak označuje za špatné, neschopné či zkorumpované. Populismus je spjat s podněcováním ke xenofobii, předsudkům a stereotypům a obecným šířením

⁹ ŽALOUDEK, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: LIBRI, 1996, ISBN 80-85983-11-7, str. 332.

¹⁰ HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3, str. 348.

strachu zejména kvůli jeho orientaci na negativní nálady ve společnosti a jejich využívání ve svůj prospěch. Takovýto populismus není založený na racionálních argumentech a je obtížné se mu v demokracii úspěšně bránit.¹¹

Oproti názoru, že populismus je pro demokracii patologický či toxický, zde existují i snahy o jeho uchopení jako součást demokracie. Nicméně tyto snahy o pozitivní či neutrální vymezení populismu mohou být problematické, především proto, že populismus se vymezuje negativně proti něčemu než pro něco. Z tohoto lze tedy vyvodit základní charakteristické rysy populismu:

- kritika a nepřátelství vůči reprezentativní politice a zastupitelské demokracii,
- prosazování určité nostalgie z dob, kdy byl dle názorů populistů „svět ještě v pořádku“ a společnost, politika a ekonomika se zajímaly o potřeby „obyčejných“ lidí,
- bezbřehost programu – populismus se obvykle vyvíjí v opozici, a tudíž musí i jeho hodnoty být snadno pozměnitelné a flexibilní, aby bylo možné přizpůsobit se aktuálním společenským problémům. Populismus proto dle podmínek a situace v dané zemi může být levicový i pravicový, zpátečnický i revolucionářský,
- populismu se daří zejména v době krize, kdy se vládnoucí elitám nedaří situaci úspěšně zvládnout a státní instituce čelí velké pozornosti ze strany lidu
- rychlý nástup i konec populistických stran a hnutí – po proniknutí do státních struktur totiž zaniká důvod jejich existence, neb se z nich stávají elity, které před tím ostře kritizovaly;
- „povaha chameleona“ – přesná podoba populismu se odvíjí od času a místa, kde působí.¹²

Z uvedeného vyplývá, že populismus lze označit za jakousi *politickou doktrínu*, která spočívá v tom, že proti sobě političtí aktéři staví dvě velké a mocné

¹¹ DANICS, Štefan a L. TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 128.

¹² DANICS, Štefan a L. TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 129.

skupiny – lid a elity, přičemž se sami staví na stranu lidu, který zůstal morálně čistý aktér na rozdíl od zkorumpovaných elit. Ani mezi politology nepanuje shoda ohledně vymezení populismu jako takového. Obecně lze říct, že existují tři základní pohledy:

1. populismus jako *komunikační strategie*, s jejíž pomocí lze získat podporu *lidu*. Tuto strategii nejčastěji využívají opoziční politické strany a hnutí, ale mnohdy ji v předvolebním období využívají také vládnoucí strany za účelem udržení moci,
2. populismus jako *zúžená* či *zředěná ideologie*, která nenabízí hodnoty klasické ideologie, ale je zaměřená pouze na hodnoty spojené s politickou mocí a politickým systémem,
3. populismus jako *politická strana*, která zdůrazňuje konflikt mezi obyčejným a morálně čistým lidem a zkaženou, zkorumpovanou elitou, která ztratila politickou vizi pro vedení země.¹³

1.1. Aktéři a znaky populismu

Zkoumání populismu a jeho mechanismů není na rozdíl od jeho definice nic složitějšího. Jeho metody jsou prosté a snadno pochopitelné. Doktrína populistů je založena pouze na jedné myšlence – existujeme „My“, ti dobří, a „Oni“, tedy ti špatní.¹⁴

Populisté hovoří stále dokola o rozštěpené, nefunkční společnosti, ve které proti sobě stojí dva rozdílné tábory. Politika, který takto jednoduše a povrchně prosazuje rozdělenou společnost, nazýváme demagogem. Demagog je osobnost, která je spojena s politickým prostředím, má výborné řečnické schopnosti a dokáže je využít k přesvědčování. Pojem demagog dobře vystihnul britský novinář H. L. Mencken ve svém humorném díle *Notes on democracy*: „*Demagog je člověk, který hlásá věci, o nichž ví, že nejsou pravdivé, a to lidem, o nichž ví,*

¹³ DANICS, Štefan a L. TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 128-129.

¹⁴ ÖTSCH, Walter a N. HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnutí davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 17.

že jsou hlupáci.“¹⁵ Demagogové tedy používají výraz „lid“. Snaží se na jednu stranu ovlivnit nespokojené obyvatelstvo příslibem lepší a spravedlivější politiky, na druhou stranu vytváří umělou představu stejnorodého obyvatelstva s jakousi „vůlí lidu“.¹⁶ Pojem „My“ u populismu označuje lid. Populistická rétorika je založena na principu, že „My“ stojíme proti „Těm druhým“, kteří mohou představovat elitu. Na tomto myšlenkovém schématu je založena také demagogie. Příkladů, kdy proti sobě stojí nebo stály dvě skupiny je spousta. Jako příklad lze uvést Američany proti Mexičanům, Evropané proti migrantům, bílá rasa proti černé rase, árijci proti Židům, místní obyvatelé proti cizincům. Výhodou takového obrazu rozdělené společnosti je, že se dá snadno pochopit, kdo představuje problém a jak ho vyřešit, což představuje nebezpečí rychlého šíření populismu.

Konstrukce „My“ a „Oni“ nepředstavuje sama o sobě nic špatného a může být používána prakticky běžně. U populismu jsou však tyto myšlenkové konstrukce spojeny s emocemi, které pak prohlubují rozdíly mezi těmito dvěma tábory. Prvky, kterými populisté rozdělují společnost na antagonistické skupiny, jsou následující:

1. **Radikálnost** – rozdělení společnosti na dvě skupiny, které nemají společné rysy. „Oni jsou úplně jiní a nevykazují žádné Naše rysy“.
2. **Agresivita** – skupina „My“ hovoří o „Druhých“ agresivním jazykem.
3. **Výjimečnost** – skupina „My“ se považuje za správnou a dobrou, „Ti druzí“ jsou zlí a špatní.
4. **Bojová rétorika** – je projevem hlubokého nepřátelství mezi skupinou „My“ a „Oni“, které je charakterizováno bojem, kdo z koho.
5. **Negativita** – skupina „My“ preferuje negativní témata, aby zvýraznila svoji morální nadřazenost.
6. **Obchod se strachem** – strachy ve společnosti jsou identifikovány s „Těmi druhými“, kteří mohou za to, že se „My“ bojíme. Populisté se stávají experty na strach a práci s ním.

¹⁵ PILOUS, Patrik. *Demagogie: definice a význam slova*. Politický slovník [online]. c2019, 9. prosince 2018 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politické-myslení/demagogie-definice-a-význam-slova/>.

¹⁶ ÖTSCH, Walter a N. HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnutí davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 17.

7. **Vůdcovství** – populistická hnutí jsou vysoce autoritářská, a to buď pod vedením užší skupiny nejvýše postavených jedinců, či pod jednou silnou osobností, tj. vůdcem.
8. **Nepřátelskost k demokracii** – populisté mohou usilovat o radikální změnu politického systému. Pokud používají populismus pouze jako nástroj k prosazení svého programu, skutečným cílem může být přetvoření demokracie a změna její institucionalizace.¹⁷

Demagogie a populismus politiku zjednodušují. Tam, kde se jiní politici snaží vysvětlovat, demagog a populistka káže jednoduchá, jasná hesla, která rozdělují společnost na dva protikladné tábory. Vzorec „my“ a „oni“ představuje pouze černou a bílou, šedým odstínům nedává žádný prostor. Populisté se tedy snaží nejprve lidem vykreslit představu o světě, ve kterém na ně čeká nebezpečí na každém rohu, a poté slibují záchranu v podobě života v oploceném ráji.¹⁸

1.1.1. My

Skupina „my“, je vlastně abstraktní „lid“. Populisté přinášejí politiku „pro lidi“ a vše, co dělají, dělají pro lid. Toto označení používají populisté napříč celým světem. Již například Jörg Haider, jeden z nevíce úspěšných populistických politiků po druhé světové válce a po dlouhou dobu nejvyšší představitel Rakouské strany svobodných (FPÖ), řekl svým voličům: *„Mnoho občanů se oprávněně obává, že stávající vláda by si přála jiné voliče, protože se při volbách nechovají dostatečně poslušně.“* Oslovil takto velkou nespokojenou skupinu se současnou vládou a všechny nespokojené občany. A další bývalý předseda FPÖ Heinz-Christian Strache prohlásil: *„Dříve než vymění politici lid, vyměníme politiky.“* Na předvolebních setkáních se svými příznivci často provolával heslo *„Vy jste lid.“* Velice známým heslem je také heslo používané německou pravicovou až krajně pravicovou stranou Alternativa pro Německo: *„My jsme lid. (Wir sind das Volk)“*. Takto agresivně a prudce vedené politické kampaně vedou k rozdělení

¹⁷ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 17-20.

¹⁸ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 25.

společnosti a vyloučení „těch druhých“, v mnohých případech přistěhovalců, migrantů či cizinců.¹⁹

Mnozí politici si pod sloganem „*můj lid to chce*“ ospravedlňují své kroky. Například Turecký prezident Recep Tayyip Erdoğan tímto sloganem propagoval znovuzavedení trestu smrti po neúspěšném vojenském převratu v roce 2016. Také pravděpodobně nejznámější západoevropská pravicová až krajně pravicová francouzská strana Národní fronta (nyní Národní sjednocení) vedená Marine Le Pen ve své volební kampani razila heslo „*Ve jménu lidu.*“

Otázkou však je, kdo vlastně tento populisty obhajovaný „lid“ je. Odpověď je jednoduchá – populisticky vnímaný „lid“ neexistuje. Je to vymyšlený výraz neboli rétorická floskule, kterou využívají populisté, aby se odlišili od ostatních politiků. Zároveň se populisté identifikují s lidem, protože jako jediní představují jeho autentický hlas, který hájí jeho skutečné zájmy. Výraz „lid“ je v populistickém podání pouhou fikcí, představuje totiž idealizované lidi, kteří jsou vzorní, pracovití, občanští, moderní, odvážní, morálně čistší, ale lidé ve skutečnosti tací nejsou.²⁰

Někteří politici „lid“ spojují s adjektivem „normální“, což je problematické, protože většina lidí považuje svůj názor, postoj a jednání za normální.²¹ Populisté však zdůrazňují, že „normální lid“ jsou ti, *kteří ještě znají rozdíl mezi mužem a ženou, kteří jsou přesvědčení, že občan ještě něco znamená, a pro které pojem „povinnost“ není něčím zavrženímhodným.*²²

Populisté tvrdí, že „Ti druzí“ nemohou za „lid“ vůbec mluvit, protože svojí zkorumpovaností ho zradili a prosazují jiné zájmy než zájmy lidu. Snaží se cílit na emoce jimi oslovovaných skupin a vnuknout jim tak pocity a myšlenky, že „Ti druzí“ mohou za všechny jejich problémy a jen a pouze populista je dokáže zachránit, přičemž „Ti druzí“ nemusí být pouze z řad aktuálně zvolených politiků, ale také může jít o média, která dle populistů šíří nepravdivé a přetvořené informace, nebo například cizinci. Ti bývají populismem často označováni za velké zlo, jelikož vykazují nejvíce znaků „Těch jiných“:

¹⁹ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládní davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 21.

²⁰ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládní davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 22.

²¹ URBAN, Lukáš. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 8086861457.

²² HORACZEK, Nina. *Radikal normal*. Falter [online]. 17/2015 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z: <https://www.falter.at/zeitung/20150421/radikal-normal>.

1. Jsou těmi „z venku“
2. Do země je vpustili „Ti tam nahoře“, protože se „nás“ snaží odnárodnit
3. Patří k sociálním příživníkům, když jsou nezaměstnaní a pobírají sociální dávky ze státní pokladny.²³

1.1.2. Oni – Elita

Pokud existuje populista fiktivní „lid“, musí existovat i fiktivní protihráči, které ztělesňuje „elita“. Ta představuje všechny protihráče populistů jako jeden celek, který škodí „lidu“. „Elita“ se spikla s korupčníky proti lidu, a proto už nemůže hájit jeho zájmy. „Elita“ je oproti čistému a nevinnému lidu morálně zkorumpovaná a prolhaná.²⁴

Například v programu již zmiňované Alternativy pro Německo (AfD) lze nalézt jejich pojetí elity jako: „...*politický kartel, který má v rukou řídicí páku státní moci a celého utváření politiky. Jen lid může těmto narcistickým vlastníkům moci tuto moc zase vyrvat...*“ Označují potom mainstreamové strany jako zkorumpované, autoritářské či vyvolené, v jejichž čele stojí pouhé loutky průmyslových magnátů, kteří mají nad nimi absolutní moc.²⁵

Populistická rétorika je založená na jednoduchém vzorci: „Oni“ jsou pro „nás“ nebezpeční, ohrožují nás. „My“ máme z „Těch druhých“ strach. A tudíž máme právo se bránit.²⁶

Nepřátelskou skupinu „Těch druhých“ lze rozdělit do tří podskupin:

1. „Ti nahoře“, které tvoří lidé, jimž je přiznána moc. Jsou to politici, elita, tradiční strany, tzv. systém „*Schickeria*“ – lze přirovnat k české „pražské kavárně“, média, jako kartel lží a diktát Evropské unie, konkrétní osoby vystupující proti populistické propagandě (např. soudci, vědci, umělci, literáti, novináři...).

²³ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 49.

²⁴ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 23.

²⁵ Stranický program AfD, odsouhlasen 1. května 2016.

²⁶ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 26.

2. „Ti venku“, které představují zejména migranti a přistěhovalci. „Ti nahoře“ je vpustili do země, aby zneužívali „naš“ sociální systém a byli finančně lépe podporováni, než „my“.
3. „Ti dole“, které prezentují sociálně zavržení lidé, kteří se snaží si nárokovat práva a privilegia, aniž by na ně měli jakýkoliv nárok. Populistická rétorika je označuje za „sociální příživníky“. Mohou to být lidé, kteří z určitého důvodu nepracují, žijí je sociální dávky ze státní pokladny, patří k etnické minoritě, či jiným způsobem, například obchodem s drogami či jinak kriminálně, ohrožují společnost.²⁷

1.2. Typologie populismu

Populismus lze stejně jako další politické pojmy členit podle mnoha kritérií. Záleží na mnoha faktorech jako například jeho vývoj v čase, politický styl a strategie, politická mobilizace, politický apel či politický program. Tato kritéria se pak často kříží a mohou tím vznikat další druhy populismu.²⁸

Z historického hlediska je možné populismus dělit na *populismus klasický* a *populismus soudobý*.²⁹ Klasický populismus dle Lipseta zahrnuje severoamerický agrární populismus z 19. století, který se objevuje i ve století dvacátém a jeho hlavním reprezentantem je Ku-klux-klan nebo mccarthismus³⁰. Lipset vymezoval populismus jako farmářský a maloměstský projev odporu vůči velkým centrům, bankám a velkokapitálu spojený s antisemitismem a odporem k imigraci, přičemž populismus současně odmítal ustavené politické strany a nepřímou, tj. zastupitelskou demokracii.³¹ Dále klasický populismus představuje ruský socialisticko-agrární populismus z 19. století, který je známější pod pojmem *Narodnictví*, což bylo sociální a literární hnutí v 60. – 90. letech 19. století

²⁷ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládní davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 28-29.

²⁸ KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 16.

²⁹ KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 16.

³⁰ Antikomunistická propaganda v USA vedená senátorem Josephem Raymondem McCarthym v padesátých letech dvacátého století.

³¹ Lipset, S. M. 1963. *Political Man. The Social Bases of Politics*. New York: Double Day, str. 172-173.

v Rusku.³² Oproti tomu soudobý populismus vznikl ve druhé polovině 20. století v Latinské Americe a tzv. zemí třetího světa po pádu kolonialismu.³³

Z uvedeného členění populismu vycházela také dnes uznávaná klasická typologie od Margaret Canovan. Tato autorka rozlišovala agrární (rolnický) a politický populismus, přičemž agrární populismus měl další tři podtypy – farmářský radikalismus v USA, agrární lidové strany ve východní Evropě a socialistický agrarismus, tedy výše zmíněné *Narodnictví* v Rusku. Politický populismus dále členila na populistickou diktaturu, například vládu Juana Dominga Peróna v Argentině, populistickou demokracii, která vyžaduje používání přímé demokracie nejčastěji ve formě referend, a populismus politiků, tedy snaha jednotlivých politických aktérů získat podporu prostřednictvím metod populismu.³⁴

Dle politologů Kevina Deegan-Krause a Tima Haughtona v dnešní době neexistují politické strany, které by prvky populismu nevyužívaly, záleží pouze v jaké míře. Pravděpodobně neexistuje strana, která by alespoň částečně nezkusila oslovit „obyčejného“ voliče. Podle míry populismu v programu dané politické strany či hnutí lze rozlišit dva základní typy populistických stran – *Identitárně populistické politické strany* a *Parciálně populistické politické strany*.³⁵

Identitárně či ryze populistické strany uplatňují politiku protestu, kterou vyjadřují nesouhlas se stávajícími parlamentními stranami, zatímco obhajují potřeby obyčejného lidu. Tyto strany se považují za pravé reprezentanty lidu, nebrojí proti systému jako takovému, jen proti establishmentu. Patří mezi ně zejména centristické strany, které odmítají své označení jako pravicové či levicové. Program, který tyto strany nabízejí, se zdá být jednoduchý, šokující a především líbivý, nicméně ve skutečnosti jsou tyto sliby těžko proveditelné a nerealizovatelné. Můžeme tedy říct, že se tyto strany zásadně liší od klasických systémových stran, jako je sociální demokracie, liberální strany či křesťanské

³² *Narodnictví*. Leporelo.info [online]. [cit. 2021-11-06]. Dostupné z: <https://leporelo.info/narodnictvi>.

³³ KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 16.

³⁴ KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 16.

³⁵ *Populismus a politik populista*. Politický slovník [online]. Politický slovník, c2021 [cit. 2021-11-05]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politicke-mysleni/populismus-a-politik-populista/>.

demokratické strany, ale i od antisystémových stran, jako jsou strany fašistické, nacionalistické či komunistické, jejichž cílem je změna demokratického zřízení jako takového.³⁶

Parciálně populistické strany používají populismus jako komunikační strategii. Jsou to strany s klasickým ideologickým programem, který se snaží prosadit a používají k tomu populistický styl politiky. Příkladem mohou být typicky radikálně pravicové strany³⁷, které vycházejí z klasických pravicově radikálních postojů, jako je netolerance vůči cizím občanům, a to především vůči imigrantům a nadnárodní spolupráci.³⁸ Důležité je však umět rozlišit parciálně populistické strany od tradičních opozičních stran, které se snaží získat podporu a spadají do klasické politické dichotomie „vláda vs. opozice“.³⁹

Rozdíl mezi identitárně a parciálně populistickými stranami spočívá v podmínkách pro jejich vzestup. Zatímco u identitárně populistických stran se domáhají očisty domácí politiky od zkorumpovaných a zkažených elit, zapříčiněné krizí zastupitelské demokracie, u parciálně populistických stran zde jsou i další faktory, jako například nepříznivý ekonomický vývoj v zemi, sociální nestabilita a malá sociální podpora ze strany státu, problematika imigrace a pocit ohrožení ze strany cizích národností.⁴⁰

Další obdobnou typologii přináší Andrej Školkay, dle kterého bychom měli rozlišovat *identické* a *neidentické* populistické strany. Identické populistické strany se vyznačují svou apolitičností, tedy nevyznačující se žádnou ideologií a bojující proti korupci zkaženému establishmentu dané země. Na druhou stranu neidentické populistické strany mají svůj politický program, který se snaží prosadit za každou cenu, a to i za použití populismu. Školkay upozorňuje, že by se mělo

³⁶ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 131.

³⁷ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 131.

³⁸ DANICS, Štefan. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vydání. Praha: Police History, 2002. ISBN: 80-86477-07-X, str. 30-31.

³⁹ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 132.

⁴⁰ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 132.

při používání termínu populismus myslet na to, zda jako populistickou označujeme stranu, která se s populismem ztotožnila a má na něm postavený svůj program, či zda strana pouze používá populismu jako komunikační metody k prosazení svého politického programu vycházejícího z ať už pravicové, či levicové ideologie.⁴¹

Zajímavé členění populistických stran přináší Taguieff, který populismus dělí jednoduše na dva základní typy – populismus protestu a populismus totožnosti. První z nich, populismus protestu, je sociálním populismem, který brojí jak proti politickým, ale i proti ekonomickým, sociálním či kulturním elitám, které jsou považovány za zlé a zkorumpované. Proti těmto elitám pak stojí naprosto čistý a nezkažený lid, který je třeba zapojovat více do politiky, například prostřednictvím referend. Zastupitelská demokracie zde představuje pouze zástěrku pro nadvládu elit. Druhým typem je populismus totožnosti, který představuje populismus národní, dle kterého je lid spojován s národem. Nepřítelem takového lidu-národa jsou cizinci, kteří chtějí narušit kulturu a životní styl původního lidu a vnutit jim svůj, přičemž hodlají také užívat bohatství původního lidu-národa. Toto je zapříčiněno zradou lidu vládnoucími elitami, protože ty dopustily příliv cizinců, nebo se proti lidu-národu s cizinci spojily. Tento typ populismu vzbuzuje národnostní nesnášenlivost a zaujímá silné protiimigrační postoje.⁴²

Poslední typologie je blížká rozlišování populismu na pravicový a levicový, přičemž rozdíl mezi nimi je takový, že levicový populismus je více sociálně a ekonomicky zaměřený, a pravicový populismus je více zaměřen na politické otázky.⁴³

⁴¹ ŠKOLKAY, A. *Populism in Central Eastern Europe*. IWM Working Paper No. 1, 2000 [online]. [cit. 2012-08-15]. Dostupné z: www.iwm.at/publ-jvc/jc-09-11.pdf.

⁴² KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 16.

⁴³ KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5, str. 17.

1.3. Charakteristické rysy pravicového populismu

Strany, které jsou pravicově populistické, tedy ty, které se vyznačují svým odporem proti establishmentu a zajímají je zejména politické otázky, lze označit za krajně pravicové. Termín „krajní pravice“ označuje široké spektrum skupin, které jdou od ultrakonzervativního nacionalismu přes pravicový populismus až k neofašismu či neonacismu. Při popisu těchto krajně pravicových uskupení se hovoří o krajně pravicové stranické rodině, přičemž její vymezení je poměrně komplikované. Zahrnuje totiž jak radikálně pravicové strany, které jsou součástí vlády, tak extrémistická uskupení až teroristické organizace. Společným základem krajní pravice je dle Case Muddeho nacionalismus, xenofobie, víra v zákon a pořádek, aktivní a tvrdý stát, sociální zabezpečení „vlastních lidí“ a nikoliv „cizích“.⁴⁴

Po pádu komunismu přestala být krajní pravice výhradním fenoménem západního světa a v průběhu 90. let 20. století došlo k její redefinici s ohledem na nově vznikající politické systémy v zemích bývalého komunistického bloku. Ve střední Evropě měla na rozkvět krajní pravice vliv zejména globalizace spojená s migrací. Její negativní dopady, především v podobě zvýšené kriminality, terorismu či kulturní dezintegrace, vedly ke vzniku krajně pravicových uskupení, které měly ve svém programu ochranu „původního“ obyvatelstva, národních zájmů či nesouhlas se vznikem mezinárodních organizací, které by státům odebíraly potřebnou suverenitu k ochraně národa.⁴⁵

Termín radikálně pravicový populismus popisuje skupinu stran, které jsou pravicové ve svém odmítání individuální a sociální rovnosti. Tyto strany zaujímají radikální necentristický postoj k otázkám, které jsou ústřední pro jejich ideologii, a jsou populistické ve svém apelu na obyčejného člověka a jeho zdravý rozum. V podstatě se strany hlásí k ideologii, která zahrnuje autoritářské, nativistické a populistické prvky. Ústředním bodem jejich ideologie je nativismus, kombinace nacionalismu a xenofobie. Podle Muddeho je nativismus „ideologií“, která tvrdí, že státy by měly být obývány výhradně členy původní skupiny („*The Nation*“),

⁴⁴ MUDDE, C. *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-511-49203-7.

⁴⁵ KUPKA, Petr, Martin LARYŠ a Josef SMOLÍK. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4845-4., str. 25.

a že nepůvodní prvky (osoby a myšlenky) zásadně ohrožují homogenní národní stát. Po transformaci do stranických programů vede nativismus k protiimigračním postojům a v posledních letech k postojům proti Evropské unii a proti islámu. Od počátku 21. století se pozornost přesunula na Islám jako nepůvodní náboženství v západní Evropě. Nativistický kritik islámu vychází z pozorování, že islámské hodnoty jsou v rozporu s liberálními demokratickými hodnotami, jako je autonomie jednotlivce, demokracie, emancipace homosexuálů a žen, rovnost mužů a žen, svoboda projevu a odluka církve od státu.⁴⁶

Na základě existujících studií radikálně pravicového populismu jsou identifikovány až tři desítky radikálně pravicově populistických stran, které získaly zastoupení v Evropském parlamentu nebo v národních parlamentech. U většiny z těchto stran, jako například Svobodná strana Rakouska (FPÖ), Dánská lidová strana (DF), nizozemská Strana pro svobodu (PVV), belgický Vlámský blok (VB), a francouzské Národní sdružení (FN), je jejich příslušnost k rodině radikálně pravicově populistických stran nesporná, jelikož v jejich programech je jasně přítomno autoritářství, nativismus a populismus, přičemž nativismus tvoří jádro jejich ideologie. Totéž platí pro mnoho menších radikálně pravicově populistických stran, jako je Britská národní strana (BNP), rakouská Aliance pro budoucnost (BZÖ), Holandští Středoví demokraté (DC), Belgická národní fronta (FN), řecké Lidové pravoslavné hnutí (LAOS) a němečtí Republikáni (REP).⁴⁷

Existují však i strany, které původně začínaly jako agrární populistické strany či regionalistické strany a později přešly na radikálně pravicový populismus. Tyto strany zahrnují finskou PS (Praví Finové), italskou Ligu Severu (LN) a Švýcarskou lidovou stranu (SVP). Strany, které jsou hraniční, a u kterých nepanuje odborná shoda ohledně jejich příslušnosti k radikálně pravicově populistické stranické rodině, jsou například nizozemská LPF, norská Pokroková strana (FrP) a Strana nezávislosti Spojeného království (UKIP). Odborníci mají tendenci tyto strany popisovat jako radikálně pravicově populistické strany. Ačkoli byla protiimigrační politika některých stran z poslední skupiny zdůrazňována jen občas a poměrně

⁴⁶ AKKERMAN, Tjitske, Sarah L. de LANGE a Matthijs ROODUIJN. *Radical right-wing populist parties in Western Europe: into the mainstream?* New York, NY: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91483-4, str. 5.

⁴⁷ MUDDE, C. *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-511-49203-7.

umírněně, i přes to bylo téma imigrace důležité, ne-li klíčové, pro volební úspěchy těchto stran. Jsou tedy v mnoha ohledech funkčními ekvivalenty skutečných radikálně pravicově populistických stran, jelikož zauímají v politickém prostoru podobnou pozici a přitahují voliče s podobným zázemím. Dalším důvodem pro neopomíjení těchto hraničních případů je, že by mohly potenciálně představovat archetypy evoluce mezi radikálně pravicově populistickými stranami. Jinými slovy, radikálně pravicově populistické strany by se mohly postupem času vyvíjet různými směry, přičemž některé strany se staly mainstreamem a jiné se radikalizovaly. Znalosti o rozdílech v pozadí a evolučních cestách těchto stran nám tedy pomáhají posoudit, proč se některé strany nakonec přesunou do hlavního proudu, zatímco jiné ne.⁴⁸

1.3.1. Populismus vs. extremismus

Ačkoliv populismus není považovaný za synonymum extremismu, za určitých okolností se může extremistickým fenoménem stát. Nicméně je důležité si uvědomit, že jak pravicově, tak levicově extremističtí politici populismu užívají ve své rétorice, a to zejména při prosazování své ideologie a k oslovení nespokojených voličů.⁴⁹

Populismus má s extrémismem i několik společných znaků, zejména to, že se označují za jedinou či skutečnou opozici, která dokáže hájit zájmy lidu. Zásadní rozdíl však je, vůči komu nebo čemu se populismus nebo extremismus staví. Populismus se staví vůči zkorumpované vládnoucí elitě, ale extremismus je vůči celému politickému systému, tj. demokratickému režimu. Tudíž extremisté daný systém odmítají a hodlají ho nahradit jiným, kdežto populisté kritizují pouze establishment, který hodlají sami nahradit ve jménu lidu. Extremisté se tedy vůči liberální demokracii vymezují negativně, chtějí ji nahradit jiným politickým

⁴⁸ AKKERMAN, Tjitske, Sarah L. de LANGE a Matthijs ROODUIJN. *Radical right-wing populist parties in Western Europe: into the mainstream?* New York, NY: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91483-4, str. 6.

⁴⁹ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 133.

systemem. Naproti tomu populisté většinou hodlají demokracii zachovat, nicméně se změnami, které by ji měly vylepšit.⁵⁰

1.4. Populismus v České republice

Stávající výzkum populismu v České republice je omezený, protože fenomén populismu až do nedávna nebyl výraznou součástí českého politického systému. To znamená, že od pádu komunismu v 90. letech 20. století lze některým politickým stranám na extrémních politického spektra přičíst populistické rysy, nicméně vlastní pojem „populismus“ nebyl před rokem 2010 systematicky používán ve veřejném, ani v akademickém diskurzu.⁵¹

Dosavadní akademický výzkum zabývající se specificky populismem v České republice se až na pár výjimek z velké části omezuje na nejnovější vlnu populismu. Tato vlna, která podle názoru některých pozorovatelů výrazně proměnila zavedený stranický systém v zemi, dorazila až s parlamentními volbami v roce 2013. Vzhledem k relativnímu nedostatku výzkumů českého politického populismu na poli politologie nepřekvapí, že studií o populistické politické komunikaci je ještě méně. Oblast výzkumu politické komunikace je v zemi velmi málo rozvinutá, přičemž pouze hrstka vědců ze dvou nebo tří akademických institucí se pokouší pokračovat v této linii výzkumu.⁵²

V rámci české politologické vědy neexistuje jednoznačný přístup k samotnému pojmu populismus. Vzhledem k tomu, že většina českých politologů se po roce 1989 tradičně stavěla na stranu pravicových stran, jako je především Občanská demokratická strana (ODS), nedávný vznik nových populistických stran, které v současnosti přebírají parlamentní místo postrevolučním pravicovým stranám, vedlo k tomu, že tito politologové poskytují faktickou obranu „tradiční“ politiky v podobě postkomunistických velkých stran. Jiný přístup ke studiu populismu přinášejí akademici, kteří mají obecně blíže k politické levici. Zaměřují se především na odhalení strategického uplatnění populismu v rétorice politických

⁵⁰ DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5, str. 133.

⁵¹ CÍSAŘ, Ondřej; ŠTĚTKA, Václav. *The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream*. Populist Political Communication in Europe, 2016, str. 285.

⁵² CÍSAŘ, Ondřej; ŠTĚTKA, Václav. *The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream*. Populist Political Communication in Europe, 2016, str. 285.

aktérů a na teoreticky hlubším pochopení tohoto fenoménu. Tito autoři populismus vidí spíše jako univerzální rétorický prostředek pronikající do velké části českého politického diskurzu.⁵³

Populistické rysy bylo možné v minulosti připsat krajně pravicové straně Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa (SPR-RSČ), která dosáhla vrcholu své popularity v polovině 90. let. Termín „populismus“ se v české politice před rokem 2010 používal nahodile. Tento rok však přinesl vzestup nově vzniklé strany Věci veřejné (VV), která jako první úspěšně přinesla explicitně populistickou strategii v podobě anti-establishmentu a anti-korupční rétoriky. Inspirovány jejím volebním úspěchem, byť jen krátkodobým, šly v parlamentních volbách v roce 2013 v jejích stopách i další populistické strany. Do parlamentu se opět dostaly populistické strany, přičemž nejvlivnější z nich, strana Akce nespokojených občanů (ANO 2011) se stala členem koaliční vlády⁵⁴ a doposud zůstává nejoblíbenější a voličsky nejsilnější stranou v ČR, a to i po její porážce koalicí SPOLU (ODS, TOP 09, KDU-ČSL) v parlamentních volbách na podzim roku 2021.⁵⁵

K populistickým stranám patří Svoboda a přímá demokracie (SPD), která i přes mírný pokles podpory dokázala v posledních volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2021 získat téměř deset procent hlasů. Na levé straně spektra pak sedí Komunistická strana Čech a Moravy, která se však poprvé od Sametové revoluce v posledních volbách 2021 do Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky s necelými čtyřmi procenty hlasů nedostala.⁵⁶

⁵³ CÍSAŘ, Ondřej; ŠTĚTKA, Václav. *The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream. Populist Political Communication in Europe*, 2016, str. 285.

⁵⁴ HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2843-1.

⁵⁵ PARLAMENTNÍ VOLBY 2021. IROZHLAS [online]. Český rozhlas [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/volby/parlamentni-volby-2021>.

⁵⁶ PARLAMENTNÍ VOLBY 2021. IROZHLAS [online]. Český rozhlas [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/volby/parlamentni-volby-2021>.

2. Metodologie

Nejdůležitější použitá metoda v praktické části této práce je kvalitativní obsahová analýza. Tato výzkumná metoda slouží k systematickému popisu významu kvalitativního materiálu. Byla využita k zodpovězení otázek stanovených v úvodu práce a vedla ke zjištění, jak populistické politické strany jednájí, aby vzrostla jejich podpora vůči liberálně demokratickým stranám.

2.1. Informace a data

Data představují posloupnosti čísel, písmen, nebo jiných symbolů, které jsou většinou zaznamenané osobou nebo technickým prostředkem. Z informačního hlediska nemají samy o sobě konkrétní význam, i přes to, že může být daný údaj pro zpracovatele srozumitelný, například ve formě časových a místních údajů o výskytu určitého jevu. Na druhou stranu existují i data, která k pochopení potřebují další zpracování, například překlad z cizího jazyka. Když se data zasadí do určitého kontextu, přeloží či jinak zpracují, dostanou konkrétní význam a přemění se v informace.⁵⁷

Informace mají svou vlastní vypovídající hodnotu, jsou srozumitelné a lze je přímo využít k dalšímu zpracování. Pokud tedy hovoříme o rozdílu mezi informacemi a daty, lze říct, že informace jsou data, která byla zasazena do určitého kontextu.⁵⁸

2.2. Posuzované kategorie

Každá populistická politická strana může využívat jiné metody, které jí populistická rétorika nabízí. Nicméně existují aspekty, které jsou pro všechny populismus využívající subjekty stejné. Jsou jimi například přetváření své vlastní image ku obrazu potenciálních podporovatelů, či cílená kritika a útoky vůči jimi zvoleným nepřátelům.

Autorka vytvořila kódovací rámec těchto aspektů, díky kterému lze dosáhnout logické struktury výzkumu jednotlivých politických subjektů. Při jeho

⁵⁷ MICHÁLEK, Luděk a Jakub VALTA. *Základy zpravodajské analytiky*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2014. ISBN 978-80-7251-414-4, str. 13.

⁵⁸ MICHÁLEK, Luděk a Jakub VALTA. *Základy zpravodajské analytiky*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2014. ISBN 978-80-7251-414-4, str. 13.

tvorbě postupovala dle knihy „Populismus pro začátečníky“ od autorů Waltera Ötscheho a Niny Horaczek. Tato kniha, která byla již citována v teoretické části, přivedla autorku právě k vytvoření konceptu, do kterého lze zasadit charakteristické rysy, na jejichž základě lze následně určit, zda lze daný politický subjekt označit za populistický či ne zcela.⁵⁹

2.2.1. Aspekt emocí

Politika a emoce k sobě patří. Politici odjakživa apelují na emoce voličů tak, aby se následně ve volbách podle toho rozhodli. Populisté však emoce a nálady vytvářejí a snaží se jimi manipulovat k jejich prospěchu. Emoce jsou pro populisty důležité zejména proto, že vytváří obraz o „Nás“ a „Těch druhých“. Úspěšní populisté spravují emoce svých příznivců, mobilizují u nich nadšení a zlost, kterými pak vytlačují ostatní strany, pokud se jim chtějí postavit. Zejména zvučné, krátké a přesné věty jsou charakteristické pro populistickou rétoriku, komplexním a objektivním informacím nikdo nerozumí, populistu jim proto čelí osobním útokem. Populisté se nicméně nesnaží vcítit se do pocitů druhých, naopak se snaží jimi určené emoce probouzet a manipulovat s nimi ve svůj prospěch. Zjednodušeně lze říct, že populisté probouzejí vůči „Těm druhým“ negativní emoce a vůči „Nám“ pak emoce pozitivní. Aby byl politik – populistu se svou řečí úspěšný, měl by ovládat tyto schopnosti:

- Správně odhadovat emoční rozpoložení druhých
- Mít cit pro náhlé výkyvy nálad v obyvatelstvu
- Používat specifický jazyk zacílený přímo na stav mysli obyvatelstva
- Uplatňovat gesta, která vzbuzují emoce
- Užívat podněcující proslovy⁶⁰

2.2.2. Aspekt nepřítele

Populisté třídí lidi do dvou skupin s jednoznačnou hranicí. Za tímto rozdělením si pevně stojí a respektují jej bez jakýchkoliv pochybností i ve svých

⁵⁹ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3.

⁶⁰ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnání davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 58-60.

projevech. O „Těch druhých“ populista nikdy neřekne nic pozitivního, nikdy je nepochválí a nikdy jim neprokáže respekt. V případě, že se politik – populista snaží „Ty druhé“ označit za zlé a špatné, nesmí se zaměřit na celkové statistiky, nýbrž na konkrétní případy, které pak zobecní pro celou skupinu „Těch druhých“. Znamená to tedy, že dle populistů jsou všichni „Druzí“ stejní a jeden případ je důkazem. Zajímavý je fakt, že ten, kdo je „Druhý“ je proměnlivý. Populisté často přizpůsobují svou taktiku a tudíž ten, kdo byl ještě včera nepřítelem, může být dnes na „Naší“ straně. Je tomu tak především v případě oslovení jiné cílové skupiny, kdy se z „Těch druhých“ stávají spojenci a jsou tedy považováni za skupinu „My“.⁶¹

2.2.3. Aspekt postavy vůdce

Vůdcem, mesiášem či hrdinou je postava, na kterou je přenesen „hlas lidu“, jenž potřebuje být vyjádřen. Tato postava je pak ještě lepší, stojí uvnitř i nade všemi, náleží jí mimořádné vlastnosti, díky kterým je jí svěřena veškerá moc. V případě populismu může být vůdčí postavou i žena. Vůdce ztělesňuje očekávání „lidu“, jeho touhu po osvobození a nenávisť vůči „Těm druhým“ včetně naděje na vítězství. Mluví za „zapomenutý lid“, trpí s ním a staví se proti nespravedlnosti, kterou do světa přinesly nepřátelé v podobě „Těch druhých“. Vůdčí představitel je mnohdy zároveň zakladatel populistického politického uskupení, který sám sebe za hlavního aktéra označí a soustřeďuje veškerou pozornost na svoji osobu, někdy i na úkor celého uskupení. Vůdce musí být dobrý řečník, musí mít charisma a umět se vymanit z jakékoliv kontroverzní situace, aby zachoval představu o jakékoliv pochybnosti o ryzosti svých úmyslů.⁶²

2.2.4. Aspekt oběti

Čtvrtý aspekt odráží ty předchozí. Pokud existuje nepřítel, musí zde být také oběť. Nepřítel svým jednáním či existencí samotnou ubližuje obětem a ty následně

⁶¹ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládní davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 36-39.

⁶² ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládní davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 40-43.

trpí. Obětí je logicky odvozeno z konceptu populismu „lid“ samotný, či jeho určitá část (např. daňoví poplatníci). Obětí dále může být také samotný vůdce, když je například osočen ze svého neoprávněného jednání. „Ti druzí“ totiž s vůdci neustále špatně nakládají a lžou o jejich činech. Pokud vůdce zneužívá zákonné možnosti, není to špatné, jelikož špatní jsou „Ti druzí“ a k této zkažené skupině vůdci nepatří. Toto rozdělování společnosti pomáhá zprostit vůdce viny ze všeho, co dělají, jelikož oni nejsou nikdy špatní, ale pouze se proti nim „Ti druzí“ spiknuli, aby jim uškodili.⁶³

2.2.5. Aspekt slibů a řešení

Jelikož populistické strany vzkvétají nejčastěji v dobách socioekonomických krizí, je hlavním bodem jejich programu vyřešení daného problému. Jedná se však pouze o jednoduchá řešení složitých problémů, které jsou vzájemně provázány a mohou existovat dlouhodobě. Populisté nejčastěji poukazují na zbytečnou komplikovanost daných institucionálních mechanismů a přicházejí s představou, že odstraněním viníka se odstraní problém samotný. Díky slibům, které jsou velice líbivé, avšak těžce splnitelné, se populisté dostávají do popředí politického spektra a získávají si důvěru občanů. Ve svých programech populisté hlásají, co vše dokáží, pokud budou zvoleni a především, že odstraněním stávajících elit se vyřeší daná socioekonomická krize.⁶⁴

⁶³ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnutí davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 46-47.

⁶⁴ ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnutí davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3, str. 174-175.

3. Analýza vybraných populistických stran v Evropě

Jak již bylo naznačeno v úvodu, v této části práce se bude autorka zabývat případovou studií politického subjektu, u kterého se vyskytnou prvky populismu, nebo jej dokonce lze za populistický označit. Hlavním zdrojem informací bude analýza studií, dokumentů a článků z českých i zahraničních informačních zdrojů, zejména pak z online zpravodajských deníků.

Pro porozumění problematice populismu využívaného konkrétním politickým subjektem, je třeba znát historii, socioekonomické poměry či jiné proměnné, které vedly ke vzniku či změně daného subjektu ve směru k využívání populismu jako nástroje pro získání podpory.

Dále je důležité rozlišit, zda daný politický subjekt má populismus přímo zakotvený ve svém politickém programu, či zda využívá pouze populistickou rétoriku ke zvýšení svých volebních preferencí a prosazení svého jinak ideologického programu. Z toho vychází možnost označení subjektu jako populistický či jen populismu využívající. U mnohých subjektů se jedná o velký problém, na který neexistuje jednoznačná odpověď ani shoda mezi odborníky. K populismu, na rozdíl od konvenčních ideologií, se žádná strana veřejně nepřiznává, a tudíž mnohdy záleží na subjektivním závěru pozorovatele, zda politický subjekt za populistický označí, či ne.

3.1. ANO 2011

Hnutí ANO 2011 je jednoznačně spjato s osobou Andreje Babiše, jenž je doposud jeho předsedou. Jedná se o jednoho z nejvýznamnějších českých podnikatelů zejména díky vlastnictví největšího českého chemického a potravinářského koncernu Agrofert.⁶⁵ Na podzim roku 2011 v médiích kritizoval systémovou korupci, která se rozšířila ve veřejné správě. Na základě tohoto vystoupení a kladným ohlasům ze strany občanů byla sepsána Výzva ANO 2011, která obsahovala základní myšlenky a teze pro vznik hnutí ANO 2011.⁶⁶

⁶⁵ BABIŠ, Andrej. *Můj příběh*. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12512/muj-podrobny-zivotopis>.

⁶⁶ BABIŠ, Andrej. *Výzva ANO 2011*. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf>.

ANO je akronymem pro Akci nespokojených občanů, jež vyjadřuje primární zaměření tohoto hnutí na občany, kteří byli nespokojeni s aktuálním systémem ve státě. Andrej Babiš se ve Výzvě ANO 2011 s nespokojenými občany ztotožňuje slovy: „*Vážení spoluobčané, jmenuji se Andrej Babiš. V Česku zaměstnávám ve svých firmách tisíce lidí, platím stovky milionů korun na daních a jsem našťvaný stejně jako vy...*“⁶⁷ Již v tomto úryvku však lze najít populistickou rétoriku, a to ve formě apelu na problémy obyčejných lidí. Babiš zde vyjadřuje své pochopení a zároveň se označuje za jednoho z nich.

3.1.1. Aspekt emocí – hněv a strach

Emoce hrají u hnutí ANO důležitou roli. Již v samotné Výzvě ANO 2011 si Andrej Babiš s emocemi hraje apelem na náladu, která se nese českou společností. Touto nejdůležitější emocí je hněv:

*„...jmenuji se Andrej Babiš. V Česku zaměstnávám ve svých firmách tisíce lidí, platím stovky milionů korun na daních a jsem našťvaný stejně jako vy. Našťvaný proto, že politici naši zemi od revoluce nejenže neumějí řídit, ale přihlížejí jejímu rozkrádání. Jsem našťvaný, že žijeme v nefunkčním státě.“*⁶⁸

Tento úryvek z Výzvy ANO 2011 ukazuje, že negativní emoce – hněv, Andreje Babiše provází stejně jako české občany a dovedla ho ke snaze situaci ve státě změnit. Osočuje zde tradiční postrevoluční politiky z toho, že svou roli nezvládli, a proto jsou lidé – Andrej Babiš, našťvaní.

Další emocí, která ve Výzvě ANO 2011 figuruje, je strach.

*„...Veřejně jsem řekl to, co si většina z vás myslí, ale bojím se to říct nahlas. Někteří mě varují, že dělám chybu, když ostrou kritiku říkám veřejně...“*⁶⁹

Strach zde představuje něco, co brání ve změně. Pokud mají lidé pocit, že je třeba vyvolat změnu, ale bojím se následků, může přijít silná osobnost a převzít tuto odpovědnost na sebe. To přesně vyjadřuje Andrej Babiš, on strach nemá, a proto se stane mesiášem a situaci změní.

⁶⁷ BABIŠ, Andrej. Výzva ANO 2011. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf>.

⁶⁸ BABIŠ, Andrej. Výzva ANO 2011. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf>.

⁶⁹ BABIŠ, Andrej. Výzva ANO 2011. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf>.

Andrej Babiš ve svých projevech apelem na emoce nešetří. Díky své zdatné rétorice je zároveň schopný emoce druhých přetvářet ku svému prospěchu a stále si udržet silnou voličskou základnu i přes všechny jeho řečnické, politické a ekonomické nejasnosti.

3.1.2. Aspekt nepřítele – politici a kmotři

V době svého vzniku považovalo hnutí ANO 2011 za nepřítele občanů, státu i své, jedince, kteří využívají nedostatečně účinná pravidla státní správy a brání přijetí pravidel efektivnějších. Vysoká míra korupce byla dle názoru hnutí ovlivněna jak působením některých politiků, tak především vlivnými podnikateli neboli kmotry, kteří působili skrytě. V rozhovoru pro Hospodářské noviny ze září roku 2011 Andrej Babiš definoval svou verzi kmotra:

„Je normální, že lidi, kteří tady podnikají, platí daně, zaměstnávají lidi a otevřeně prosazují nějaký zájem, dělají lobbying. A potom je tady několik velkých podnikatelů – kmotrů, kteří založili podnikání jen na úkor státu...“⁷⁰

Popisuje zde podnikatele, kteří prosazují své zájmy a působí na představitele veřejné moci s cílem ovlivnit jejich rozhodování, a to ne legitimním způsobem, transparentně a podle jasných pravidel.

Vztah mezi politiky a kmotry byl popsán v programu hnutí ANO 2011 z roku 2013. Politici zde byli popsáni jako nedůvěryhodné loutky schopné prosazovat pouze účelové zájmy, a ne zájmy občanů. Každý kmotr má svým vlivem dosazeného politika, kterého v případě, že jej neposlechne, může snadno vydírat.⁷¹

Ve svém *Prohlášení k současné politické situaci* z roku 2013 hnutí ANO zmiňuje konkrétní politické subjekty jako strany odpovědné za totální rozklad. Konkrétně jmenuje ODS, ČSSD, TOP 09, VV, KSČM, přičemž ODS a ČSSD označuje za strany paralyzované a nereformované. Tvrdí, že rozumný volič toužící

⁷⁰ KUBÁTOVÁ, Zuzana. *Andrej Babiš: Korupce překročila únosnou mez*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. *Economia*, 2021, 23. 9. 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-52891140-andrej-babis-korupce-prekrocila-unosnou-mez>.

⁷¹ *Programová východiska aneb ANO České republiky*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 8. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/novinky/tiskove-prohlaseni-hnuti-ano-k-soucasne-politicke-situaci-12266.shtml>.

po změně by tyto strany nevolil právě kvůli jejich neschopnosti vyřešit krizi, kterou samy způsobily.⁷²

Ani v současnosti neupustilo hnutí ANO od nepřátelských postojů vůči tradičním postkomunistickým stranám. I v současných vyjádřeních k nim přistupuje jako k „Těm druhým“, kteří jsou špatní, lehce zkorumpovatelní a lhostejní k potřebám občanů. Z rétoriky hnutí nevymizela ani oblíbená fráze Andreje Babiše: „*Za všechno může Kalousek*“.⁷³ S odkazem na bývalého předsedu a zakladatele strany TOP-09 a ministra financí z let 2007-2009 a 2010-2013.

3.1.3. Aspekt postavy vůdce – Andrej Babiš

Kontroverzní podnikatel, zakladatel hnutí ANO, český premiér a aktuálně pravděpodobně nejmočnější muž v zemi. Je dlouhodobě označován za jednoho z nejbohatších českých občanů s majetkem přes 70 miliard Kč.⁷⁴ Do podvědomí všech občanů se dostal až po vstupu do politiky. Postupně do svých rukou soustředil ekonomickou, politickou a mediální moc, tu získal nákupem mediální skupiny MAFRA⁷⁵, proto bývá označován za českého oligarchu. V letech 2014 až 2017 byl ministrem financí ve vládě Bohuslava Sobotky. V prosinci 2017 byl po volbách, které hnutí ANO vyhrálo, jmenován premiérem.⁷⁶

Nástup Andreje Babiše do politiky bylo po volbách v roce 2013, kdy v Sobotkově vládě začal působit jako ministr financí. Zisk tohoto postu předcházela masivní volební kampaň do té doby v České republice nevídaná a zahajující novou éru politického marketingu. Andrej Babiš během roku před volbami objížděl města v České republice, setkával se s občany a v Praze brzy

⁷² *Naše prohlášení k současné politické situaci*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 8. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/novinky/tiskove-prohlaseni-hnuti-ano-k-soucasne-politicke-situaci-12266.shtml>.

⁷³ BERGER, Vojtěch. *Komentátor Babiš píše do svých novin: Lithium je naše, za to ostatní můžou Piráti a Kalousek*. HlídacíPes.org: Žurnalistika ve veřejném zájmu [online]. HlídacíPes.org, c2021, 22. září 2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/komentator-babis-pise-do-svych-novin-lithium-je-nase-za-to-ostatni-muzou-pirati-a-kalousek/>.

⁷⁴ *100 NEJBOHATŠÍCH ČECHŮ 2020: Andrej Babiš*. Forbes [online]. MediaRey, SE, 2020, 9. 10. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://forbes.cz/nejbohatsi-cesi-2020/detail/andrej-babis/>.

⁷⁵ Mediální skupina, která vydává deníky MF DNES, Lidové noviny a Metro. Provozuje i zpravodajské portály iDNES.cz a Lidovky.cz.

⁷⁶ *Andrej Babiš*. Lupa.cz [online]. Internet Info, c1998-2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/n/andrej-babis/>.

ráno, kolem šesté hodiny, rozdával lidem v metru koblihy a celkově byla jeho kampaň nezvykle kontaktní a založená na přímé komunikaci. Lidé na postavu Andreje Babiše reagovali, poslouchali jej a on si tak získával jejich sympatie a voličskou podporu.⁷⁷

Jedna z nejdůležitějších Babišových rolí je role otcovská. Podařilo se mu převtlit do role, která přináší laskavost a vyvolává pocit bezpečí. Vcítit se do mentality českých voličů, kteří se chtěli zbavit odpovědnosti a nabídnul jim obchod – vy mi předáte moc a já zajistím, že se kvůli tomu nebudete muset cítit provinile.⁷⁸

Postava Andreje Babiše jako vůdce se projevuje ve dvou směrech. Na jednu stranu se prezentuje jako „obyčejný chlápek“, který má všechny klady i zápory typického českého voliče, dokáže být velmi těkavý, emocionální až teatrální. Těžko na české politické scéně potkáme jiné muže, kteří jsou takto měkčí na povrchu a tvrdí uvnitř. Jiný politik tohoto druhu u nás není. I přes to tato prezentace Babišovi prochází a neuplatňují se na něj klasické požadavky české společnosti na politika, jako například nutnost mít nad sebou neustálou kontrolu či se veřejně nelitovat. Na druhou stranu má již českou společnost omotanou kolem prstů natolik, že se nebojí pochlubit se svým bohatstvím, světáctvím, či svou francouzštinou a veřejnost mu dokáže odpustit i diskutabilně získané letovisko na azurovém pobřeží či evropskými financemi dotovanou stavbu Čapího hnízda.⁷⁹

Postava Andreje Babiše je pravděpodobně nejzajímavější v postrevolučních dějinách České republiky, zároveň je jeho politická historie i po poměrně krátké době značně nepřehledná a provázaná mnohými skandály a kauzami. Jeho podpora však nadále zůstává vysoká a velká část české společnosti mu stále věří, na druhou stranu jej část společnosti české i zahraniční označují za populistu a kontroverzního multimiliardáře.⁸⁰

⁷⁷ *Vstup Andreje Babiše do politiky ve fotografii*. ČT edu [online]. Česká televize, 2019 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/4386-vstup-andreje-babise-do-politiky-ve-fotografii>.

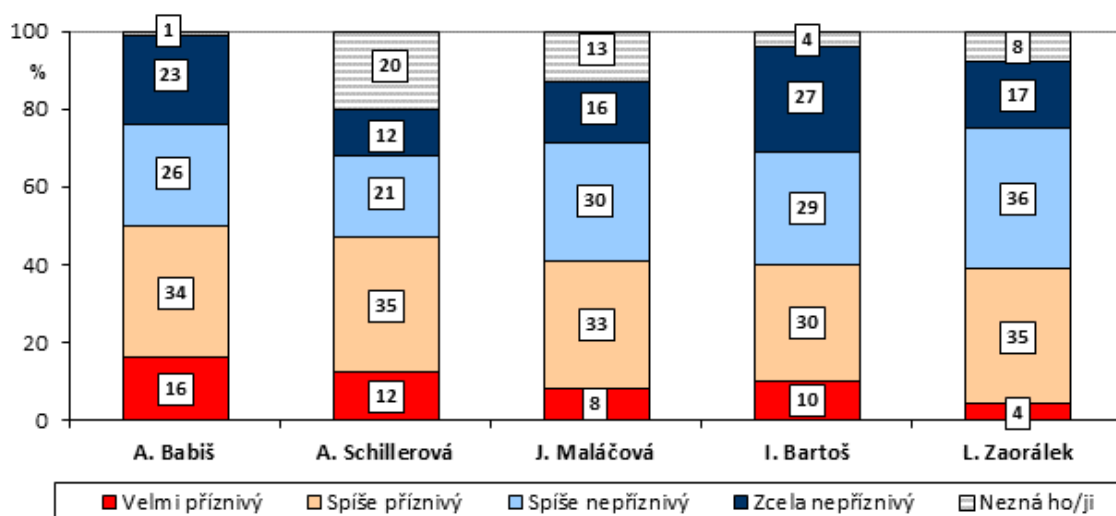
⁷⁸ *Jan Fingerland: Andrej Babiš jako kulturně-psychologický typ*. Český rozhlas Plus [online]. Český rozhlas, c1997-2021, 20. listopad 2018 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-andrej-babis-jako-kulturne-psychologicky-typ-7683148>.

⁷⁹ *Jan Fingerland: Andrej Babiš jako kulturně-psychologický typ*. Český rozhlas Plus [online]. Český rozhlas, c1997-2021, 20. listopad 2018 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-andrej-babis-jako-kulturne-psychologicky-typ-7683148>.

⁸⁰ *Českým premiérem je kontroverzní multimiliardář a populist, píše zahraniční tisk*. Aktuálně.cz [online]. Economia, c1999-2021, 6. 12. 2017 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z:

O bipolárním názoru na tohoto politika vypovídají i výsledky průzkumu pořádaného institucí STEM, střediskem empirických výzkumů, jež pořádá empirické sociologické výzkumy veřejného mínění s použitím tradiční metody *face-to-face*, tedy tváří v tvář. V lednovém průzkumu roku 2020 se procenta příznivých a nepříznivých odpovědí na otázku „*Jaký je Váš názor na následující politické osobnosti?*“ u Andreje Babiše rovnaly.

Graf 1: Politici s nejvyšším podílem příznivých hodnocení v lednu 2020⁸¹

Poslední hodnocení českých politiků proběhlo v září roku 2020, ve kterém poprvé za tři roky v příznivých hodnoceních Andreje Babiše předčil tehdejší předseda ČSSD a ministr vnitra Jan Hamáček. Nicméně i přes tuto skutečnost je stále popularita Andreje Babiše vysoká. Další průzkumy se kvůli nebezpečí šíření onemocnění COVID-19 během kontaktního dotazování prozatím nekonaly.

<https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/ceskym-premierem-je-kontroverzni-multimiliardar-a-populista/r~0c3a1c94dab311e794dbac1f6b220ee8/>.

⁸¹ *Popularita stranických osobností v lednu 2020*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Mikosoft Praha [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/popularita-stranicky-ch-osobnosti-v-lednu-2020/>.

Tabulka 1: Žebříček popularity politických osobností (členů vlády a předsedů parlamentních stran, příznivá hodnocení v procentech, 10 nejpopulárnějších osobností):⁸²

		únor 2018	červen 2018	říjen 2018	leden 2019	červen 2019	říjen 2019	leden 2020	září 2020
1.	Jan Hamáček	33	30	30	34	32	32	36	48
2.	Andrej Babiš	48	47	50	48	45	52	50	45
3.	Adam Vojtěch	-	-	27	29	34	34	38	43
4.	Jana Maláčová	-	-	23	32	37	39	41	42
5.	Ivan Bartoš	36	36	41	41	39	34	40	40
6.	Alena Schillerová	-	-	30	36	40	43	47	40
7.	Lubomír Zaorálek	-	-	-	-	-	39	39	37
8.	Karel Havlíček	-	-	-	-	24	24	31	37
9.	Tomáš Petříček	-	-	14	20	21	23	27	35
10.	Tomio Okamura	35	35	36	32	35	33	37	34

3.1.4. Aspekt oběti – schopní a pracovití lidé

Obětí v současné politické situaci jsou dle hnutí ANO 2011 především aktivní, pracovití a schopní lidé, kteří nejsou součástí zkorumpovaného systému, a tudíž jsou pro to diskreditováni, a i přes jejich šikovnost jim není umožněno rozvíjet svůj potenciál.

⁸² *Popularita stranických osobností v září 2020*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Mikosoft Praha [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/popularita-stranickyx-osobnosti-v-zari-2020/>.

„...Chceme lepší životní standard pro ty, kteří chtějí pracovat a mají odvahu stát na vlastních nohou, ať už žijí ve městech či na vesnicích. Chceme prosperující stát, který zajistí lepší podmínky mladým rodinám, sociálně slabým, dlouhodobě nemocným i důstojný život seniorů...“ „...Chceme, aby se náš svět nedělil na bohaté a chudé, na ty, kteří mohou cokoliv, a ty druhé, kteří mohou být jedině odírání, klamáni, vysmívání a ožebračování. Každý by měl mít stejné právo na úspěch, každý má mít šanci.“

Během volební kampaně ANO 2011 se objevovaly billboardy s hesly jako například „*Jsme schopný národ, jen nás řídí nemehla*“⁸³ či „*Bojovat za schopné a pracovitě. A neblábolit.*“⁸⁴ Ty poukazovaly na to, že lidé nejvíce doplácují na činy neschopných politiků. Pracovití a schopní lidé nejsou dle hnutí ANO 2011 pouze úspěšní podnikatelé a živnostníci, jsou to také lidé, kteří jsou rozprostřeni v širokém spektru oborů napříč celým národem, a kteří chtějí pracovat a poctivě toto zaměstnání vykonávat.⁸⁵

3.1.5. Aspekt slibů a řešení – personální změna a stát jako firma

Z hlediska řešení přichází hnutí ANO se dvěma na sebe navazujícími kroky. Prvním z nich je nutná personální změna. Ta představuje výměnu momentálních politických elit. Hnutí ANO mělo vzniknout jako platforma, která by sjednotila iniciativy, které mají společný cíl, a až poté kandidovat ve volbách.

„...Je jasné, že je tu poptávka po výměně celé politické garnitury, která se za dvacet let nezměnila. Řídí to zde stále stejní lidé, kteří této zemi nic nepřinášejí. Snad kromě ostudy a frustrace. Je na čase, aby přišli kvalitativně úplně jiní lidé. Chceme nabídnout osobnosti, které mají za sebou zkušenosti i mimo politiku, něco za nimi je, mají morální kredit a v politice nepotřebují krást. Netvrdím, že všechny tyto osobnosti musí být členy hnutí ANO,

⁸³ *Volby na sociálních sítích "vyhrávají" zatím sociální demokraté.* Pokud jde o množství zmínek, porázejí hnutí ANO. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 4.10.2017 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-65895930-volby-na-socialnich-sitich-vyhravaji-zatim-socialni-demokrate-pokud-jde-o-mnozstvi-zminek-porazeji-hnuti-ano>.

⁸⁴ *Volby na sociálních sítích "vyhrávají" zatím sociální demokraté.* Pokud jde o množství zmínek, porázejí hnutí ANO. *Hospodářské noviny* [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 4.10.2017 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-65895930-volby-na-socialnich-sitich-vyhravaji-zatim-socialni-demokrate-pokud-jde-o-mnozstvi-zminek-porazeji-hnuti-ano>.

⁸⁵ BABIŠ, Andrej. *Dopis Andreje Babiše občanům.* ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 2. 9. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12556/dopis-andreje-babise-obcanum>.

my pro ně vytvoříme politické zázemí. Naše hnutí není projektem na dva nebo na čtyři roky, já krátkodobé projekty nedělám.“⁸⁶

Řešením i slibem hnutí ANO před volbami v roce 2013 bylo tedy především vyměnit současné zkorumpované a neschopné politiky za schopné a perspektivní odborníky. Stát by dle hnutí ANO měli řídit zkušení a majetní lidé, kteří se ke svému majetku dopracovali poctivě, a tudíž nemají potřebu lhát ani krást. Slibem hnutí od jeho počátku bylo nabídnout českému národu hnutí a osobnosti, které nebudou dělat politiku pro vlastní prospěch, ale ve prospěch občanů.⁸⁷

Dalším řešením, které navazuje na personální změnu, je styl řízení státu jako firmy. Dle hnutí ANO chybí České republice manažerské nástroje jako jsou vize, cíle, koncepce nebo strategie.

„...Řízením státu jako prosperující firmy a zbavením se korupce, nekompetentnosti a lhostejnosti některých úředníků je možné časem ušetřit stovky miliard korun, které je potřeba použít ve prospěch občanů...“

Pro to, aby tento manažerský způsob řízení státu mohl fungovat, je dle hnutí ANO potřeba nastavit funkční systémová pravidla a změnit přístup k výkonu politického mandátu. Politici by měli být více odpovědní svým voličům, jako akcionářům, kteří na chod firmy spíše přispívají, než aby z něj měli větší prospěch. Odpovědnost by měla existovat i mezi politiky navzájem, proto například prezident by měl být jako nejvyšší reprezentant firmy odpovědný všem – vládě, poslancům i voličům.⁸⁸

⁸⁶ Chlubit se charitou je mi proti srsti, říká podnikatel Babiš. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 1. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/z-medii/chlubit-se-charitou-je-mi-proti-srsti-rika-podnikatel-babis-12037.shtml>.

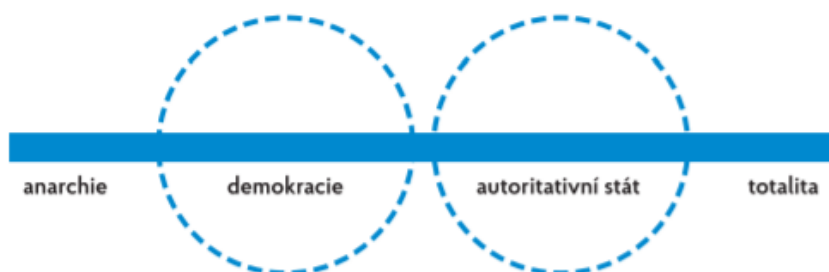
⁸⁷ Chlubit se charitou je mi proti srsti, říká podnikatel Babiš. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 1. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/z-medii/chlubit-se-charitou-je-mi-proti-srsti-rika-podnikatel-babis-12037.shtml>.

⁸⁸ BABIŠ, Andrej. Stát jako firma? Klausova amnestie by neprošla. Blog iDNES.cz [online]. MAFRA, c1999-2021, 22.1.2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://andrejbabis.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=317534>.

4. Autoritářský populismus a liberální demokracie: Hrozba či výzva?

Existuje obecné přesvědčení o tom, že v politickém spektru se nacházejí pouze dva navzájem protikladné prvky – demokracie a totalita. Ve skutečnosti je však politické spektrum složitější. Pokud bychom toto tvrzení chtěli znázornit, představovala by politické spektrum rovná přímka, na jejímž levém konci by byla anarchie v politickém slova smyslu, směrem ke středu by byla demokracie, napravo od ní autoritářství a úplně na opačné straně totalita, tak jak je uvedeno v grafickém znázornění níže.

Graf 2: Přímka politického spektra:⁸⁹

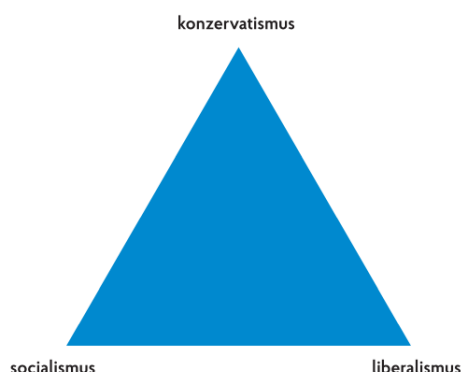

Při popisu vztahu demokracie a autoritativních režimů lze vycházet ze tří historicky vzniklých ideologií – konzervatismus, liberalismus a socialismus, které vznikly za účelem prosazování potřeb jednotlivých vrstev ve společnosti. Tyto ideologie nejvíce ovlivnily politickou praxi a v zásadě fungují i dodnes. Vychází z původního politického sporu, který byl mezi městskou vzdělanou a majetnou vrstvou požadující politickou svobodu, tedy liberály, a původními držiteli politické moci (šlechtou a církví), kteří trvali na rozdělené společnosti s odlišnými právy a povinnostmi, tedy tzv. konzervativci. Třetí skupinou, která se přidala na konci 19. století, bylo dělnictvo, které požadovalo rovnoprávnost a sociální spravedlnost.⁹⁰

⁸⁹ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 10.

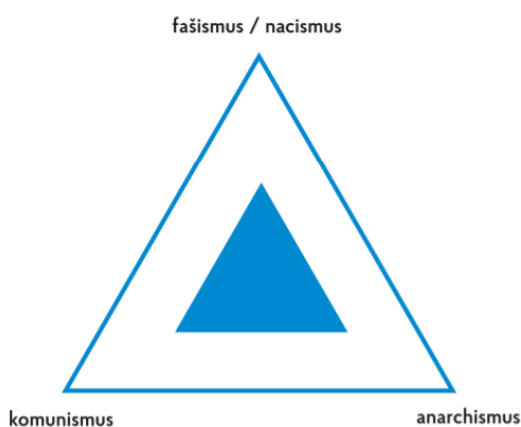
⁹⁰ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 10.

Graf 3: Tři základní ideologie:⁹¹

Postupem času s nárůstem nesouladu ve společnosti a velkými rozdíly mezi sociálními vrstvami kromě základních umírněných ideologií – konzervatismus, liberalismus a socialismus, začaly vznikat jejich radikalizované proudy – fašismus/nacismus, anarchismus a komunismus. Lze je tedy oproti předchozímu trojúhelníku tří základních ideologií zobrazit jako jeho vnější trojúhelník, jehož rohy představují radikalizované ideologie původních umírněných.⁹²

Graf 4: Radikalizované ideologie:⁹³

⁹¹ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 10.

⁹² CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 11.

⁹³ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 11.

Dnešní liberálně demokratické režimy jsou spojeny dvěma prvky. Prvním z nich je prvek demokracie, který znamená, že lidé vládou sami sobě, a i obyčejní lidé zde mají slovo při vytváření zákonů a pravidel, kterými se společnost řídí. Druhým je prvek liberalismu, který spočívá v idey osobní svobody. Svobodní občané sami rozhodují o tom, kde budou žít, co budou říkat a co ne, co si budou myslet a s kým se budou bavit. Stát do této oblasti lidem nezasahuje a nebrání v jejich stylu života. Tyto dva prvky jsou často vzájemně propojeny a fungují ve vzájemném souladu. Problém dodržování vyváženého vztahu mezi těmito dvěma prvky v minulosti představoval zejména nedemokratický liberalismus, což je stav, kdy režim chrání individuální práva jednice, ale nezajišťuje práva většiny. Se stále se zvyšujícím vlivem populismu však přibývá případů neliberálně demokratických režimů, u kterých je typické, že vládne většina na úkor omezování práv menšin i jedinců, zejména je ohrožena nezávislost politických institucí a svoboda slova.⁹⁴

Populismus je pak vnímán jako nový druh demokracie – demokratický základ spojuje s ne/liberalismem. Společnost, jak již bylo zmíněno v první kapitole, rozděluje na dvě základní strany – lid a elitu. Tyto dvě strany nemohou spolupracovat, nemohou mezi sebou být v neutrálním vztahu, snažit se existovat jeden vedle druhého a nestojí na právním státě a ochraně menšin, ale na silně většinovém politickém systému. Populismu se tak daří zejména ve státech, ve kterých liberální demokracie nemá hluboké kořeny. Týká se to států střední a východní Evropy či států Latinské Ameriky, kde mladé a neopevněné demokracie čelí oportunistickému populismu, který nemá ideologii, program ani vizi, a staví na ekonomickém rozdělování společnosti.⁹⁵

Jestliže je tedy populismus neliberálně demokratický, nastává v případě vytvoření vlády v demokratických volbách zvolenou populistickou stranou problém, který spočívá v tom, že neliberální demokracie je sama o sobě velice

⁹⁴ NERAD, Filip. *Politolog: Orbán budoval neliberální demokracii, ale proměnila se v systém, který není demokratický*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 23. 12. 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/yascha-mounk-madarsko-polsko_2112231212_pj.

⁹⁵ MATOŠKA, Lukáš. *Politolog: Voliči populistů jsou rozhořčení, ze své situace viní elity a volí spíš srdcem než rozumem*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 27.12.2021 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/populismus-liberalni-demokracie-takis-pappas_2112271700_ern.

nestabilní. K omezení moci prezidenta či premiéra je třeba nezávislých institucí, především pak svobodná média a opozice. Ty jsou však v případě přítomnosti neliberálně demokratických stran ve vládě omezovány. Média jsou skupována vůdci populistických stran a slovo opozice je různými způsoby potlačováno. V takovém případě se však již nejedná o demokratický systém, ale přechod z neliberální demokracie k autoritářství, v němž tkví nebezpečí populismu jako neliberální demokracie.⁹⁶

Otázkou zůstává, zda je přechod od neliberální demokracie či nedemokratického liberalismu k diktátorství nebo autoritativnímu režimu podmínkou. Politolog Yascha Mounk tvrdí, že existují určité podmínky, za kterých neliberální demokracie či nedemokratické liberalismy mohou zůstat stabilní, jako například v Singapuru, kde vládne tzv. polo-liberální nedemokratický režim, který zůstává řadu let neměnný. Na druhou stranu existuje nemálo režimů, u kterých se při oslabení jednoho z prvků ten druhý zhroutí velice rychle. Jako příklad lze uvést Maďarsko, které bylo v roce 2010 jednoznačně liberálně demokratické. Nicméně po zvolení strany Fidesz v čele s Viktorem Orbánem postupně nastaly institucionální i právní změny, které proměnily Maďarsko ve stát, který nelze označit za liberální, ani demokratický.⁹⁷

4.1. Omezování demokratických práv a svobod

Zaručená občanská práva, jako je bezpečný a důstojný život, najdeme ve státech, ve kterých jsou uplatňována pravidla demokratické společnosti. Demokracie jako systém nastavuje podmínky, za kterých vůči obyvatelstvu nebude užito násilí, nebudou omezována jejich rozhodnutí a svoboda. Z tohoto důvodu je demokracie považována za doposud nejlepší řešení pro uspořádání společnosti.⁹⁸

⁹⁶ NERAD, Filip. *Politolog: Orbán budoval neliberální demokracii, ale proměnila se v systém, který není demokratický*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 23. 12. 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/yascha-mounk-madarsko-polsko_2112231212_pj.

⁹⁷ NERAD, Filip. *Politolog: Orbán budoval neliberální demokracii, ale proměnila se v systém, který není demokratický*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 23. 12. 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/yascha-mounk-madarsko-polsko_2112231212_pj.

⁹⁸ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-

V současné době dochází k oslabování demokracie strategiemi, doktrínami nebo ideologiemi se specifickými vlastnostmi, jako je právě populismus, demagogie, autoritativní či totalitní stát, které se snaží podmanit jeden ze základních pilířů demokracie – občanskou společnost. Jejich cílem je zpochybnění zavedených předpisů a poměrů a jejich změna, za pomoci obcházení demokratických institucí. To vede k omezování či naprostému popření demokratických principů, mezi které patří zaručená práva a svobody.⁹⁹

Oslabování demokratických práv a svobod může být provedeno různými způsoby, které lze v různé míře pozorovat u mnoha států současného světa. Neexistuje kompletní výčet jednotlivých způsobů a stejně tak jich může působit několik současně. Následující přehled obsahuje dle autorky nejpodstatnější způsoby, kterými lze omezit demokratická práva a svobody ve státě:

1. Prvním z možných způsobů je **monopolizace médií**. To se děje v případech, kdy mediální moc přechází nejčastěji odkoupením pod jednu entitu, například osobu napojenou na silné politické uskupení ve státě. Důsledkem monopolizace médií je znemožnění rovného přístupu k medializaci stanovisek různých názorových skupin. Postupnou likvidací nezávislých médií dochází k prezentaci jediného názorového spektra.
2. Druhým způsobem je **monopolizace politické a ekonomické moci** do jednoho bloku uvnitř parlamentu, který postupně přebírá všechny politické funkce. Tímto se vytrácí politický pluralismus, který je typický a zásadní právě pro demokratické uspořádání státu.
3. Třetím způsobem je **omezování legitimacy voleb**. Ačkoliv v daném státě oficiálně existují svobodné a spravedlivé volby, reálně je možné volit zástupce pouze jedné nejsilnější strany. Jiná politická uskupení jsou diskriminována či dokonce perzekuována. Opozice je zde potlačována a je jí znemožněna racionální a potřebná kritika vlády.

80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 5.

⁹⁹ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 5-6.

4. Čtvrtým způsobem je postupné **přetvoření zákonů** od krajně nezákonných až ke svobodu omezujících. To se týká jak běžných zákonů, tak i zákonů ústavních. Omezení lidských práv zde mohou představovat například zákony, které byly přijaty za účelem definice společenského tématu a jejichž výklad je diskriminační vůči konkrétním skupinám obyvatelstva, ať už rasově či genderově odlišnými.¹⁰⁰ Vlastní výklad zákonů se odvíjí od závislosti moci soudní, která však bývá také monopolizována.
5. Pátým a nejzazším způsobem je **projevování agrese a násilí**. Režim se tak snaží o udržení své moci ve státě. Může se projevovat prostřednictvím nenávistných projevů a manipulativní rétorikou politických vůdců, ale i ojedinělými útoky, například na novináře nebo politickou opozici, přes násilné zásahy represivních složek státu proti demonstrantům až k systematickému perzekuování odpůrců.¹⁰¹

Samotný počet států, u kterých nelze jednoznačně definovat, zda jsou demokratické, se neustále zvyšuje. Spor je pak způsobený zejména tím, že samotné státy se navenek jako demokratické prezentují, nicméně v důsledku dlouhodobého působení populismu či autoritářských prvků dochází k omezení účasti celé občanské společnosti na rozhodování.¹⁰² Takovéto polo-, nebo nejednoznačně demokratické režimy lze označit za tzv. hybridní demokracie.

4.2. Hybridní demokracie

Hybridní režim neboli hybridní demokracie byla popsána poprvé v roce 2002 ve studii Stevena Levitskyho a Lucana A. Waye. Autoritativní režimy jsou dle jejich názoru fenomén, který lze pozorovat všude na světě. Demokracie v těchto režimech existuje na formální úrovni, nicméně je ze stran mocenských struktur

¹⁰⁰ SZELENYIOVÁ, Zsuzsanna. *Orbán útokem na homosexuály rozjždí kulturní válku a láká Evropu do pastí*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. Deutsche Welle, c2022, 28. 6. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-66945590-orban-utokem-na-homosexualy-rozjizdi-kulturni-valku-a-laka-evropu-do-pasti>.

¹⁰¹ CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísní, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtsni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>, str. 6.

¹⁰² *Democracy Index 2021: the China challenge* [online]. The Economist Intelligence Unit Limited, c2022, 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>.

omezována, a to zejména kontrolou médií a represí vůči opozici. Jedná se především o systémy v zemích východní Evropy, Asie či Jižní Ameriky.¹⁰³

Stejnému tématu se dále věnoval i německo-polský politolog Jerzy Maćków, který upozorňoval na problematiku směřování hybridní demokracie jak k demokracii jako takové, tak i k totalitě. Tvrdil, že tento styl demokracie může být inspirativním zdrojem nejen pro institucionalizaci demokracie, ale především začátkem cesty k její realizaci.¹⁰⁴

Co se týče výskytu hybridní demokracie v Evropě, existuje zde již po pádu nedemokratických režimů v devadesátých letech minulého století. Touto dobou se jednalo především o země střední a jihovýchodní Evropy. Jejich vývoj byl ovlivněn zejména myšlenkou, že jakýkoliv režim povolující svobodné a spravedlivé volby byl považován za demokratický. To umožnilo pronikání hybridních demokratických režimů do států, které byly prorostlé korupcí a nebyly schopné transformovat své právní systémy tak, aby byly efektivní, což je základním znakem pravé demokracie.

Lze tedy rozlišovat demokracie na efektivní a neefektivní. Efektivní demokracie představuje systém založený na funkčních právních normách zajišťujících efektivní fungování státního aparátu bez korupčních sítí a stranických výhod. Neefektivní demokracie se pak rozlišuje na několik dalších druhů, jako je například procesuální demokracie, autoritářské demokracie či již zmíněná hybridní demokracie. Tento pojem s sebou přináší další typy neefektivních demokracií, mezi které patří neliberální demokracie, defektní demokracie, elektorátní neboli formální demokracie, pseudodemokracie či delegativní demokracie.¹⁰⁵

Hybridní demokracie lze tedy obecně definovat jako nejednoznačné systémy, které na jednu stranu obsahují prvky a základní myšlenky efektivní demokracie jako je respekt k občanským a politickým svobodám s existujícími

¹⁰³ LEVITSKY, Steven, WAY. *The Rise of Competitive Authoritarianism*. *Journal of Democracy*. 2002. [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: http://scholar.harvard.edu/levitsky/files/SL_elections.pdf, str. 51–65.

¹⁰⁴ MAĆKÓW, Jerzy. *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 2009. [cit. 2022-01-15].

¹⁰⁵ MILÁ, Lucie. 2010. *Hybridní demokracie*. in Petra Hirtlová, Vladimír Srb (eds.), *Podoby demokracie na začátku 21. století: Evropská unie a svět*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, [cit. 2021-11-20], str. 472-473.

formálními demokratickými institucemi, na druhou stranu mají tyto režimy také neliberální až autoritářské rysy.

Největším problémem při výzkumu hybridních demokracií je rozpoznání jednoznačných hranic, zda se opravdu režim nachází v tzv. „šedé zóně režimů“ a lze jej označit za hybridní, či stále spadá do liberální demokracie nebo už pomyslnou hranici překročil a lze jej klasifikovat jako uzavřené autoritářství. V rámci režimových výzkumů lze uvést několik základních kategorií, kterými se zabývá většina autorů. První z nich je „formální a neformální fungování režimu“. Jedná se o situaci, kdy se daný politický režim informačním šumem snaží, aby se navenek nedalo rozpoznat, že jsou zde vlastní pravidla porušována. Druhou kategorií je existence „loutkových institucí“, neboli těch, které jsou sice ustanoveny ústavou, ale reálně nevykonávají žádná rozhodnutí. Třetí kategorií je institut voleb. Volby jsou i v hybridních režimech pořádány pravidelně, nicméně mají jiný charakter než v režimech liberálně demokratických. Rozdíl spočívá zejména v nerovnosti volených kandidátů, např. v možnosti přístupu do médií, zastrahování opozičních kandidátů, či v manipulaci s volebními výsledky. Důležitá je také kategorie dodržování lidských práv a jestli se jedná o režim „exkluzivní“, tedy zda daná pravidla platí pouze pro určitou skupinu obyvatel. Tyto hlavní znaky mohou vést k potvrzení či vyvrácení, zda se jedná o režim liberálně demokratický.¹⁰⁶

Otázkou však zůstává, jak hybridní režimy vznikají. Politická věda hovoří o třech způsobech. Jsou jimi zaprvé nezdařený přechod k demokracii od autoritářského zřízení, zadruhé liberalizované a později demokratizované autoritářství, jako je například v zemích Latinské Ameriky, a zatřetí postupné oslabování liberální demokracie a jejích institucí, dokud se nevytratí její základní podstata. Takovou situaci můžeme v současnosti pozorovat např. v Maďarsku.¹⁰⁷

¹⁰⁶ PROCHÁZKA, David. *Hybridní režimy*. Encyklopedie Migrace [online]. Praha: Online encyklopedie migrace [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/hybridni-rezimy/>.

¹⁰⁷ PROCHÁZKA, David. *Hybridní režimy*. Encyklopedie Migrace [online]. Praha: Online encyklopedie migrace [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/hybridni-rezimy/>.

4.2.1. Koncepce neliberální demokracie

Neliberální demokracie se řadí mezi hybridní demokratické systémy. Nejznámějším autorem, který se koncepcí neliberální demokracie zabývá, je americký spisovatel, politolog a novinář indického původu Fareed Zakaria. Pojem neliberální demokracie zmínil poprvé ve svém článku *The Rise of Illiberal Democracy*, který byl publikován v časopise *Foreign Affairs* v roce 1997.¹⁰⁸

Koncepce neliberální demokracie spočívá v tom, že v takovém systému sice existují volby jako formální prvek demokracie, nicméně nepřinášejí záruku dodržování základních lidských práv a svobod, zejména v podobě svobody projevu, tisku a práva na shromažďování. Neliberálně demokratické režimy můžeme dle Zakaria pozorovat napříč mezinárodním společenstvím – od Peru po Palestinu, od Sierra Leone po Slovensko, od Pákistánu po Filipíny. Zatímco liberální demokracie představuje demokracii, ve které funguje systém pravidelných a svobodných voleb, oddělení státní moci i vláda zákona za dodržování základních práv a svobod, neliberální demokracie je režim, který nese prvky demokracie i autoritářství. Jedním z problémů může být nedostatečná artikulace vztahu mezi demokracií a liberalismem, přičemž jsou dle Zakaria vzájemně propojené pouze v západním světě, nikoliv ve zbytku světa. Během 90. let minulého století demokracie vzkvétala, to ale neplatilo pro liberalismus. Většina zemí, ve kterých se demokracie znovu obnovovala, respektovala více politické svobody než občanská práva, což znamená, že se jednalo o neliberální demokracie. Ve svém článku Zakaria píše, že pokud se ve státě objeví neliberální demokracie, nemusí to znamenat přechodný stav, jestliže dochází v neliberálním režimu k nějakému vývoji, tak se jedná o jeho upevňování. Tuto teorii potvrzuje i fakt, že v současnosti existuje pouze velmi málo států, ve kterých neliberální demokracie vyžrála do demokracie liberální. Zakaria také vysvětluje, že pokud si státy po celém světě zvykly na různé druhy kapitalismu, stejně tak do budoucna můžou existovat různé druhy demokracie. Západní liberální demokracie, která je v současnosti vnímána jako jediná správná

¹⁰⁸ ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Illiberal Democracy*. *Foreign Affairs* [online]. 1997. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.gf1ruw.pdf, str. 22-24.

či dokonce „čistá“ demokracie, se postupem času může stát jen jednou z alternativ demokracie.¹⁰⁹

Ačkoliv se obecně jakékoliv teorie často mění zejména působením názorů jiných autorů, u Zakariovy teorie neliberální demokracie tomu tak není. Taková, jakou ji Zakaria před více než dvaceti lety představil, zůstává dodnes. Neznamena to, že by s ní ostatní autoři nepracovali, právě naopak je hojně využívána jako podklad odborných článků a knih. Lze tedy konstatovat, že Zakariova teorie neliberální demokracie se uchytila a stále zůstává základem politologické diskuse na toto téma.

Například německý politolog Wolfgang Merkel se již dva roky po vydání Zakariova článku pokusil neliberální demokracii strukturovat a zařadit. Vytvořil skupinu tzv. defektních demokracií, mezi které patří demokracie exkluzivní (politické vyloučení části obyvatelstva z rasových, či náboženských důvodů), dále demokracie doménní (ozbrojené složky zde mohou vetovat rozhodnutí vlády), dále demokracie delegativní (moc zákonodárná a soudní je omezena na úkor moci výkonné a silného prezidenta) a právě demokracie neliberální, kterou Merkel označuje za systém, ve kterém vláda porušuje základní principy právního státu, omezuje lidská práva a svobody, obchází parlamentní procedury a ovlivňuje justici ku prospěchu svému.¹¹⁰

Americký politolog Larry J. Diamond označuje režimy, ve kterých jsou vedle prvků liberální demokracie i prvky autoritářské, za pseudodemokracie. Skutečně demokratických režimů je podle tohoto autora velice málo a otázkou tedy je, jak lze režimy klasifikovat. Od Zakariovy teorie se Diamond odklonil v tom, že dle jeho názoru mohou autoritářské režimy přejít k demokracii a demokracie liberální i neliberální se mohou stát více demokratické.¹¹¹

¹⁰⁹ ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Illiberal Democracy*. Foreign Affairs [online]. 1997. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.gf1ruw.pdf, str. 22-24.

¹¹⁰ MERKEL, Wolfgang. *Embedded and Defective Democracies*. Democratization [online]. 2004. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://homepage.univie.ac.at/vedran.dzihic/merkel_embedded_democracies_2004.pdf, str. 33-58.

¹¹¹ DIAMOND, Larry Jay. *Thinking About Hybrid Regimes*. Journal of Democracy. 2002. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/MVE445/um/Diamond-Thinking_about_Hybrid_Regimes.pdf, str. 21-35.

Konkrétním neliberálně demokratickým režimům se věnují američtí politologové Peter H. Smith a Melissa R. Ziegler, kteří zkoumají oblast Latinské Ameriky. Ve svém článku konstatují, že mezi lety 1978 a 2004, za období režimních změn, nevznikla v tomto regionu téměř žádná liberální demokracie, ale naopak neliberální demokracie kombinující svobodné volby s omezováním práv občanů se stala jakýmsi pravidlem.¹¹²

Nejzajímavější je pravděpodobně vývoj neliberální demokracie v zemích bývalého východního bloku v Evropě. Srovnání vývoje neliberální demokracie v západní a východní Evropě provedl již zmiňovaný Wolfgang Merkel. Zkoumal, jak se v průběhu let měnil podíl pravicově populistických stran na volebních výsledcích. V západoevropských zemích popularita pravicově populistických stran kontinuálně rostla již od 80. let 20. století, vrcholu popularity s průměrným podílem 9 % tyto strany dosáhly v roce 2016. V zemích východní Evropy dosáhly pravicově populistické strany určitých volebních úspěchů již s prvními demokratickými volbami, přičemž během prvního desetiletí 21. století jejich podíl výrazně vzrostl a v roce 2016 byl trojnásobný.¹¹³

Situaci ve střední a východní Evropě vysvětlují autoři Dawson a Hanley tím, že liberální demokracie v tomto regionu nezapustila silné kořeny. Popisují ji výrazem „*democratic backsliding*“, který je také známý jako autokratizace či de-demokratizace. Jedná se o postupný pokles kvality demokracie. Demokratický úpadek je způsoben státem vedeným oslabováním politických institucí, které udržují demokratický systém, jako je pokojné předání moci nebo svobodné a spravedlivé volby. Tento počáteční úpadek vede k porušování práv jednotlivce, zejména svobody projevu, což vede k zpochybnění zdraví, efektivity a udržitelnosti demokratických systémů.¹¹⁴ Dawson a Hanley popisují, že v oblasti postkomunistické Evropy existuje oslabená občanská společnost, která dle jejich názoru brání tomu, aby liberalismus v těchto zemích pomohl vytvořit pojetí

¹¹² SMITH, Peter H., ZIEGLER, Melissa R. *Liberal and Illiberal Democracy in Latin America*. Latin American Politics and Society. 2008. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/227670565_Liberal_and_Illiberal_Democracy_in_Latin_America, str. 31-57.

¹¹³ MERKEL, W. a F. SCHOLL. *Illiberalism, populism and democracy in East and West*. Politologický Časopis. 2018, str. 28-44.

¹¹⁴ LINDBERG, Steffan I. *The Nature of Democratic Backsliding in Europe*. Carnegie Europe [online]. Belgium: Carnegie Europe, c2022, 24. 7. 2018 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://carnegieeurope.eu/2018/07/24/nature-of-democratic-backsliding-in-europe-pub-76868>.

občanství, které je inkluzivní a neopírá se o národnostní princip. Problém tedy nevidí v selhání liberální demokracie, ale v jejím nedostatku.¹¹⁵

Při zkoumání stavu demokracie v postkomunistických zemích je zajímavá také role evropské integrace. Evropská unie je společenstvím, které je založeno na principech demokracie, politického pluralismu, ale i právního státu a ochrany menšin. Tyto prvky jsou ukotveny v základních Unijních dokumentech. Dodržování těchto základních principů hraje velkou roli i v procesu přijímání nových členských států. Předtím, než může evropský stát do Unie vstoupit, musí splnit kritéria kladená na demokracii a právní stát. Evropská unie tím přispívá k posílení demokracie a některých liberálních institucí jako nezávislé soudy nebo centrální banky v evropských zemích, nicméně má to i negativní efekt. Pod svým vnějším tlakem Unie přispěla k tomu, že obyvatelé přistupujících zemí mohou mít pocit, že nemají na výběr a musí se podřítit tomuto velkému „kolosu“ vedeného cizími úředníky z Bruselu.¹¹⁶

Stavu neliberální demokracie v České republice se doposud věnovalo pouze málo autorů. Je však třeba zmínit dva autory, kteří se svými příspěvky do diskuse o neliberální demokracii alespoň okrajově vyjádřili k jejímu stavu v českém prostředí.

Prvním z nich je politolog Jiří Pehe, který ve svém článku pro *Hospodářské noviny* již v roce 2003 zmiňuje výskyt neliberální demokracie v postkomunistických zemích. Tyto poměrně nově vzniklé demokracie označuje jako „demokracie bez demokratů“, ve kterých se nerozvinula demokratická společnost, v níž se nejen politici, ale i občané chovají demokraticky. Ve svém článku zmiňuje, že i po třinácti letech od pádu komunismu mají politici snahu ovládnout zdroje nezávislosti, jako jsou média, veřejné služby či centrální banky. Ti, kteří jsou zrovna u moci, se snaží přepisovat ústavy či vytvářet zákony tak, aby nejlépe vyhovovali jim. Veřejnost je pasivní, bez snahy politiky účinně kontrolovat. Ačkoliv zde existují fungující demokratické mechanismy, mnoho lidí má pocit, že nemohou

¹¹⁵ DAWSON, James a Seán HANLEY. *The Fading Mirage of the "Liberal Consensus"*. *Journal of Democracy*. 2016, str. 20-34.

¹¹⁶ KRASTEV, Ivan. *What's Wrong with East-Central Europe? Liberalism's Failure to Deliver*. *Journal of Democracy* [online]. USA: JOHNS HOPKINS UNIVERSITY PRESS, c2022, 01-2016 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/whats-wrong-with-east-central-europe-liberalisms-failure-to-deliver/>.

ve státě nic ovlivnit a zabránit všudypřítomné korupci. Tento stav vede k zvyšujícímu riziku nástupu pravicově populistických stran a úpadku liberální demokracie.¹¹⁷

Druhým autorem je slovenská politoložka Marta Goňcová, která popisuje neliberální demokracii jako proces, ve kterém je demokratický způsob vlády zredukován na pouhou technologii a formální pravidla a režim nemá zájem o spoluúčast občana. Proti tomuto režimu je dle autorky zapotřebí silná veřejnost a mladá generace, která má opačné ideje a vize vývoje společnosti. Budoucností je dle této autorky návrat tzv. nepolitické politiky, ve které poklesne stranická politika a vytvoří se decentralizovaný model rozhodování za spoluúčasti politických stran, občanské společnosti a dalších zdrojů moci.¹¹⁸

Na základě popisu diskuse o neliberální demokracii jak v zahraničí, tak v českém prostředí, si čtenář může vyvodit určité prvky, které vedou k budování neliberální demokracie. V souvislosti s vývojem neliberální demokracie ve střední a východní Evropě je však vhodné popsat alespoň jednu konkrétní zemi a její přechod od liberální demokracie k demokracii neliberální. Vybranou zemí je země, ve které se neliberální demokracie objevila i přes její členství ve velkých evropských integracích jako je právě Evropská unie či Visegrádská skupina.

4.2.1.1. Neliberální demokracie na příkladu konkrétní země – Maďarsko

Maďarsko bylo považováno za jednu z nejúspěšnějších postkomunistických zemí, co se přechodu k liberální demokracii týče. V roce 2010 získalo ve zprávě Freedom in the World sestavované organizací Freedom House nejlepší možná hodnocení ve všech hodnocených kritériích – svoboda, občanská práva, politická práva.¹¹⁹

¹¹⁷ PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. *Economia*, c1996-2022, 10. 4. 2003 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-12629500-jiri-pehe-demokracie-bez-demokratu>.

¹¹⁸ GOŇCOVÁ, Marta. *Krize demokracie ve 20. století a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5346-5. str. 148.

¹¹⁹ Data Freedom House [online]. *Freedom in the World 2010: Hungary*. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/hungary>.

Zásadní změna přišla ve stejném roce s volbami, ve kterých zvítězila konzervativní strana Fidesz v čele s Viktorem Orbánem. Strana získala 52,73 % hlasů a získala tím 263 mandátů z 386. Tato většina umožnila Fideszu nejen sestavit jednobarevnou vládu, ale také měnit ústavu.¹²⁰ O rok později organizace Freedom House již upozornila na to, že vládnoucí strana využila svého postavení ke zvýšení svého vlivu na státní instituce. Hlavní hrozbu vidí v prosazování zákonů, které ohrožily svobodu médií a omezení jurisdikce ústavního soudu ve fiskálních věcech.¹²¹

V roce 2012 začaly platit kontroverzní změny maďarské ústavy zavedené premiérem Viktorem Orbánem. Novelizace ústavy se týkala změnu názvu státu z „Maďarská republika“ na „Maďarsko“ a také prosazení a posílení pravomocí vládnoucí strany. To přivedlo maďarskou politickou scénu do situace, kdy ostatní politické subjekty mohou jen těžko svým zákonným působením ovlivňovat či kontrolovat budoucí vývoj společnosti a státu. Samotný text ústavy má mnoho autoritářských rysů a je považována za extrémně nacionalistickou vzhledem k jejím hodnotám.¹²²

Jako konkrétní příklad lze uvést dva z deseti diskutabilních dodatků k maďarské ústavě, které byly přidány necelý rok po začátku její účinnosti, a kterými nová ústava přímo útočí na rovnost občanů. Prvním dodatkem je nová definice rodiny, která je chápána výlučně jako oficiálně uzavřené manželství, v němž byly zplozeny děti. To znamená, že za rodinu se nepokládají děti, které žijí s rodiči, kteří neuzavřeli manželství, nebo děti, které sice žijí s matkou, ale ta se rozvedla a žije (třeba i v manželství) s jiným mužem, či neúplné rodiny, ve kterých chybí otec či matka. Tento dodatek také znemožňuje uzavřít sňatek mezi homosexuálními páry a pravděpodobně vede k tomu, že do budoucna budou v Maďarsku dvě kategorie občanů – ti, kteří žijí jako manželé a mají pouze společné děti, a ti ostatní. Druhý dodatek se týká zavedení ilegality života

¹²⁰ MERKEL, Wolfgang. *Defekte Demokratie*. Opladen: Leske + Budrich, 2003-. ISBN 3-8100-3234-4. str. 171.

¹²¹ Data Freedom House [online]. *Freedom in the World 2011: Hungary*. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/hungary>.

¹²² NERGELIUS, Joakim. *The Hungarian Constitution of 2012 and its Protection of Fundamental Rights*. Swedish Institute for European Policy Studies. 2012. Dostupné z: <https://www.sieps.se/en/publications/2012/the-hungarian-constitution-of-2012-and-its-protection-of-fundamental-rights-20123epa/>, str. 6-7.

na veřejném prostranství, jinými slovy se jedná o zákaz bezdomovectví a jeho stíhání.¹²³ Tato zásadní změna ústavy znamenala počátek úpadku demokracie v Maďarsku a přetvoření v neliberální demokracii.

V roce 2014 strana Fidesz opět vyhrála volby a Viktor Orbán se tak znovu stal předsedou vlády. Mezi další nově přijaté zákony zasahující do liberálně demokratického uspořádání státu patří zákon o svobodě svědomí a vyznání, zákon o volbách do parlamentu, zákon o ústavním soudu, zákon o právech národnostních menšin, zákony o odměnách soudů a organizaci správních soudů, zákon o ústavním soudu, mediální zákony, zákon o transparentnosti organizací přijímající prostředky ze zahraničí a novela zákona o vysokoškolském vzdělávání. Sám Viktor Orbán v roce 2014 ohlásil konec liberálního státu v Maďarsku a nástup nové neliberální demokracie. Ta by měla být založena na národních zájmech a zaměřena na budování nového „státu práce“, což představuje další vývojové stádium po národním a liberálním pojetí i po tzv. státu blahobytu. Mimo to ve svých projevech chválil pětici neliberálních demokracií či přímo nedemokratických států, mezi které patří i Rusko, Turecko, Čína, Singapur a Indie. Naopak maďarské nevládní organizace označil za agenty cizích zájmů, které nemají zájem zlepšovat život maďarských občanů, nýbrž prosazovat zájmy cizích mocností.¹²⁴ Tato Orbánova prohlášení silně kritizoval i již zmiňovaný Zakaria, který ve své eseji z roku 1997 popisuje neliberální demokracii jako nebezpečný jev a doufá, že v zemích Evropy na něj nikdy nebude odkazováno jako na něco prospěšného a ctihodného.¹²⁵

Orbán se ke stavu liberální demokracie ve světě vyjádřil znovu v roce 2016, po vítězství Donalda Trumpa v amerických prezidentských volbách. Prohlásil, že se jedná o konec období posledních dvaceti let, které označuje jako vládu „liberální nedemokracie“. Toto označení začal Orbán používat i v souvislosti

¹²³ ŠIMEČKA, Martin M. *Totalitní definice maďarské rodiny*. Respekt [online]. Praha: Economia, c2022, 24. 2. 2013 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/ost-blog/totalitni-definice-madarske-rodiny>.

¹²⁴ KOUBEK, Jiří. *Orbánův stát práce*. A2 [online]. Praha: A2 kulturní čtrnáctideník, c2005-2017, 1.8.2014 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2014/18/orbanuv-stat-prace>.

¹²⁵ ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Putinism*. The Washington Post [online], 31. 7. 2014, [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-therise-of-putinism/2014/07/31/2c9711d6-18e7-11e4-9e3b7f2f110c6265_story.html?utm_term=.751589250c7a.

s Maďarskem, které se nyní může konečně vrátit k „opravdové demokracii“. Dále tvrdil, že zvolení Trumpa bylo podobné hlasování o Brexitu, což přináší globální změnu v populárním myšlení. Považuje to za historickou událost, která znamená, že se západní civilizace úspěšně vymanila z omezení ideologie. V říjnu 2016 Orbán vyhlásil referendum, ve kterém se občanů zeptal, zda si přejí nerespektovat kvóty Evropské unie na přesídlení migrantů. Voliči podpořili nesouhlas vlády s povinným přijetím určitého počtu žadatelů o azyl. Hlasování bylo však z důvodu nízké volební účasti zneplatněno.¹²⁶

V dnešním Maďarsku je pojem liberalismus, liberální, liberálové téměř slovem hanlivým, označuje něco velice nesprávného, špatného a nepřístojného. Neliberální je tedy opravdu opak liberálního.

Jednou z možností, jak se proti populistickým lídrům nebo autoritářům bránit je kvalitní a připravená politická opozice. Populisté se dostávají k moci díky rozdělené společnosti a pak ji ještě více rozdělují, než byla předtím. Opozice často dělá chybu v tom, že to umožňuje. Vzájemné hašteření a vrážení si kudly do zad mezi opozičními stranami není řešením situace, kdy stát čelí autoritářskému vládci, který má nástroje, jak oslovovat celou populaci, kontroluje státní aparát a často také velkou část médií. Jediný postup, který dává smysl, je spolupráce stran i přes jejich rozdílné politické směřování. Často se však stává, že opozice nespatřuje problém pouze v samotných populistických či autoritářských vůdcích, ale také v každém, kdo pro tyto lídry hlasuje. Nesnaží se těmto občanům ukázat, jaké nebezpečí jimi vybraní kandidáti mohou přinést, natož aby se je pokusili přetáhnout na svou stranu. V některých případech opozice čeká, až tito lidé vymřou a svou šanci soustředí na mladší generace, což se jeví jako chyba jak z morálního, tak strategického hlediska.¹²⁷

V roce 2020 oznámilo šest opozičních stran, že se společně pokusí Viktora Orbána a jeho stranu Fidesz porazit v následujících parlamentních volbách v roce

¹²⁶ PASHA-ROBINSON, Lucy. *Hungarian PM Viktor Orbán celebrates Donald Trump victory as end of 'liberal non-democracy*. Independent.co.uk [online], 12. 11. 2016, [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/donald-trump-uselection-win-hungarian-prime-minister-viktor-orban-end-liberal-non-democracya7413236.html>.

¹²⁷ ERAD, Filip. *Politolog: Orbán budoval neliberální demokracii, ale proměnila se v systém, který není demokratický*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 23. 12. 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/yascha-mounk-madarsko-polsko_2112231212_pj.

2022. Hlavním lídrem spojené opozice byl zvolen starosta města Hódmezővásárhely Péter Márki-Zay, který uspěl v opozičních primárách na podzim roku 2021. I z posledních průzkumů veřejného mínění Výzkumného ústavu ZRI Závecz vyplývá, že opozice získává čím dál více podpory a mírně převažuje státní stranu. Orbánova reakce na novou skutečnost nebyla nijak sofistikovaná, jím vlastněná propagandistická média jej pouze označila za agenta CIA a „skrytého levičáka“. Značnou nervozitu na Orbánově straně můžeme vyčíst z převedení mnoha státem vlastněných aktiv do soukromých nadací, v jejichž čele sedí buď členové Fideszu, nebo prověření sympatizanti vládní strany. Mimo to vládnoucí strana do čela mnohých státních orgánů dosadila své lidi tak, aby jejich funkční období daleko přesahovalo konec současného volebního období. Tento krok by v případě výhry opozičního uskupení ve volbách znamenal ztíženou pozici po sestavení nové vlády, a to zejména v tom, že proti sobě bude mít velkou část státního aparátu.¹²⁸

V zahraničních médiích se k této situaci vyjadřují více než kladně. Spojení opozic je bráno jako přínosné až zásadní pro návrat liberální demokracie v Evropě. Nejvíce se zahraniční média odkazují na parlamentní volby v České republice, ve kterých se jako vůbec v prvních podařilo spojené opozici porazit silnou vládnoucí stranu. Německá stanice Deutsche Welle napsala o situaci v Česku, Maďarsku a Polsku: „Návrat liberální demokracie je možný. Parlamentní volby v České republice ukazují, že spojená opozice může svrhnout hlavu vlády obviňovanou z autokratických sklonů a korupčních praktik. Klíčové je slovo „spojená“ – k tomu je potřeba zdravý rozum, politická představitost a altruismus.“¹²⁹

¹²⁸ EHL, Martin. *Maďarsko se v roce 2022 může vrátit mezi liberální demokracie*. Ekonom.cz [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 16. 12. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://ekonom.cz/c1-67012750-madarsko-se-v-roce-2022-muze-vratit-mez-liberalni-demokracie>.

¹²⁹ *Opinion: Could other countries follow Czech example?*. DW [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 16. 10. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/opinion-could-other-countries-follow-czech-example/a-59527341>.

Závěr

V první části práce se autorka nejprve věnovala konceptualizaci pojmu „populismus“, které je nezbytné pro jeho správné uchopení a použití v dalších částech práce. Autorka vlastně řešila první otázku: Jaké jsou hlavní znaky populismu a je možné ho vnímat jako novou politickou ideologii? Odpověď je taková, že populismus za ideologii v pravém slova smyslu nelze označit, zejména díky jeho schopnosti přizpůsobit se prostoru a času, ve kterém působí. To mu umožňuje stát se součástí dalších ideologií a můžeme jej spíše označit za jakousi politickou doktrínu, která prochází různými ideologiemi.

Dle různých pohledů lze populismus rozčlenit na tři typy: populismus jako komunikační strategie, s jejíž pomocí lze získat podporu lidu, populismus jako zúžená či zředěná ideologie, která je zaměřená na politickou moc a politický systém a v neposlední řadě populismus jako politická strana, která zdůrazňuje konflikt mezi dvěma zneprátenými skupinami – lidem a elitou. Dále se první část práce zabývala aktéry a znaky populismu, přičemž zde byly popsány obě skupiny vycházející ze základní myšlenky populismu – „My“, ti dobří, a „Oni“, ti špatní. Posledním tématem, kterým se první část zabývala, byl populismus v České republice. Autorka zde popsala jeho postupný vývoj v rámci české politické scény, důvody jeho úspěchu a konkrétní politické subjekty, které lze za populistické či populismu využívající označit.

Druhá část práce stanovila metodologii, která byla využita ve třetí, praktické části této práce. Použitou výzkumnou metodou byla kvalitativní obsahová analýza, která obecně slouží k systematickému popisu významu kvalitativního materiálu. V této práci byla využita k zodpovězení otázek stanovených v úvodu práce a vedla ke zjištění, jak populistické politické strany jednají, aby vzrostla jejich podpora vůči liberálně demokratickým stranám. Autorka zde popsala základní pojmy informace a data vztahující se k analytické činnosti v rámci této práce. Ve druhé části dále autorka vytvořila kódovací rámec aspektů, které jsou typické pro všechny populismus využívající subjekty. Jedná se o tyto aspekty: *aspekt emocí, aspekt nepřítele, aspekt postavy vůdce, aspekt oběti a aspekt slibů a řešení.*

Kódovací rámec použila autorka pro zodpovězení druhé otázky stanovené v úvodu práce: Jaký politický subjekt je možné označit za populistický? Zvolení konkrétního subjektu v České republice bylo v režii autorky dle jejího uvážení

a oblasti zájmu. Výsledkem analýzy volně přístupných studií, dokumentů a článků z českých i zahraničních informačních zdrojů bylo zjištění, že dané politické uskupení splňuje stanovené aspekty a lze jej tedy označit za populistické či populismu využívající.

Čtvrtá část práce pojednávala o třetí otázce stanovené v úvodu práce, a to vztahu mezi liberální demokracií a autoritářským populismem. Přinesla ukotvení demokracie a autoritářství v rámci politického spektra včetně jeho grafického znázornění a historický proces vzniku zradikalizovaných ideologií z původních tří základních ideologií – liberalismus, konzervatismus a socialismus. Jestliže jsou pak v liberálně demokratickém státě různými v práci popsanými způsoby omezována základní práva a svobody, nelze již v něm hovořit o liberální demokracii, nýbrž se může jednat o tzv. hybridní režim, konkrétně pak o neliberální demokracii.

Neliberální demokracie zde byla představena tak, jak ji již v roce 1997 popsal Fareed Zakaria. Momentálně se stává čím dál více aktuálním tématem vzhledem k nárůstu podpory populistických stran a hnutí napříč celým světem a jejich následnou snahou o přetvoření liberální demokracie v neliberální. Zároveň je v práci analyzováno, jakou hrozbu tato transformace systému přináší, a to snahu vládnoucí skupiny o udržení své moci způsobem, kterým jsou omezována základní práva občanů. Jestliže k něčemu takovému dojde, nelze již dále daný režim považovat za demokratický.

Autorčin názor na problematiku politického populismu není v práci explicitně stanoven. Je to především z důvodu, že práce si kladla za cíl na danou problematiku nahlížet objektivně a komplexně s jasnou metodologií a tak, aby byla podložena myšlenkami a tvrzeními uznávaných politologů a jiných odborníků. Nicméně lze uvést, že autorčin názor koresponduje s publikacemi, ze kterých tato práce teoreticky vycházela. Zároveň je na základě použitých podkladů přesvědčena o správnosti výsledku analytického výzkumu, který byl zjištěn ve třetí kapitole.

Seznam použité literatury

Monografie

1. ADAMOVIČ, Karolina. *Politologický slovník*. Praha: C.H. Beck, 2001. Beckovy odborné slovníky. ISBN 80-7179-469-4.
2. AKKERMAN, Tjitske, Sarah L. de LANGE a Matthijs ROODUIJN. *Radical right-wing populist parties in Western Europe: into the mainstream?* New York, NY: Routledge, 2016. ISBN 978-1-138-91483-4.
3. DANICS, Štefan a Ladislava TEJCHMANOVÁ. *Extremismus, radikalismus, populismus a euroskepticismus*. Vydání I. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2017. ISBN 978-80-7452-122-5.
4. DANICS, Štefan. *Extremismus – hrozba demokracie*. 1. vydání. Praha: Police History, 2002. ISBN: 80-86477-07-X.
5. GOŇCOVÁ, Marta. *Krise demokracie ve 20. století a Evropa*. Brno: Masarykova univerzita, 2010. ISBN 978-80-210-5346-5.
6. HAVLÍK, Radomír. *Úvod do sociologie*. Vyd. 6., přeprac. Praha: Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-2843-1
7. HEYWOOD, Andrew. *Politické ideologie*. 4. vyd. Přeložil Zdeněk MASOPUST. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-137-3.
8. KUBÁT, Michal, Martin MEJSTRÍK a Jiří KOCIAN, ed. *Populismus v časech krize*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2016. ISBN 978-80-246-3439-5.
9. KUPKA, Petr, Martin LARYŠ a Josef SMOLÍK. *Krajní pravice ve vybraných zemích střední a východní Evropy: Slovensko, Polsko, Ukrajina, Bělorusko, Rusko*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav, 2009. ISBN 978-80-210-4845-4.
10. KYSELA, J. *Populismus v demokratickém právním státě: hrozba, nebo výzva?* Praha: Leges, 2020. 248 s. ISBN 978-80-7 502-402-2.
11. MÉNY, Y., SUREL, Y. *Democracies and the Populist Challenge*. London: Palgrave Macmillan, 2002. 258 s. ISBN 97 8 -1-4039 -2007 -2.
12. MERKEL, Wolfgang. *Defekte Demokratie*. Opladen: Leske + Budrich, 2003. ISBN 3-8100-3234-4.

13. MICHÁLEK, Luděk a Jakub VALTA. *Základy zpravodajské analytiky*. Praha: Policejní akademie České republiky v Praze, 2014. ISBN 978-80-7251-414-4.
14. MILÁ, Lucie. 2010. *Hybridní demokracie*. in Petra Hirtlová, Vladimír Srb (eds.), *Podoby demokracie na začátku 21. století: Evropská unie a svět*. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, [cit. 2021-11-20], 978-80-86879-27-7.
15. MOLTNK, Y. *The People vs. Democracy: Why Our Freedom is in Danger and How to Save it*. London, England: Harvard University Press, 2018. 400 s. ISBN 978-0674976825.
16. MUDDE, C. *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-511-49203-7.
17. ÖTSCH, Walter a Nina HORACZEK. *Populismus pro začátečníky: návod k ovládnutí davů*. Přeložil Tomáš Cyril HAVEL. České Budějovice: Petrinum, 2020. ISBN 978-80-87900-12-3.
18. PANIZZA, F. *Populism and the Mirror of Democracy*. London-New York: Verso, 2005. 358 s. ISBN 978-1-859844892.
19. Taggart, Paul. 2000. *Populism*. Buckingham: Open University Press, ISBN 033520045-1.
20. URBAN, Lukáš. *Sociologie*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 8086861457.
21. ŽALOUDEK, K. *Encyklopedie politiky*. Praha: LIBRI, 1996, ISBN 80-85983-11-7.

Časopisecké články

22. CÍSAŘ, Ondřej; ŠTĚTKA, Václav. *The Rise of Populism From the Fringes to the Mainstream. Populist Political Communication in Europe*, 2016. [cit. 2022-01-15].
23. DAWSON, James a Seán HANLEY. *The Fading Mirage of the "Liberal Consensus"*. Journal of Democracy. 2016. [cit. 2022-01-16].
24. IONESCU, Ghita, Ernest GELLNER. *Populism: its meanings and national characteristics*. London: Weidenfeld and Nicolson, 1970. [cit. 2022-01-15].
25. Lipset, S. M. 1963. *Political Man. The Social Bases of Politics*. New York: Double Day. [cit. 2022-01-15].

26. MAČKÓW, Jerzy. *Autoritarismus in Mittel- und Osteuropa*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. 2009. [cit. 2022-01-15].
27. MERKEL, W. a F. SCHOLL. *Illiberalism, populism and democracy in East and West*. Politologický Časopis. 2018. [cit. 2022-01-16].

Webové stránky a elektronické zdroje

28. 100 NEJBOHATŠÍCH ČECHŮ 2020: Andrej Babiš. Forbes [online]. MediaRey, SE, 2020, 9. 10. 2020 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://forbes.cz/nejbohatsi-cesi-2020/detail/andrej-babis/>.
29. Andrej Babiš. Lupa.cz [online]. Internet Info, c1998-2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.lupa.cz/n/andrej-babis/>.
30. BABIŠ, Andrej. *Dopis Andreje Babiše občanům*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 2. 9. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12556/dopis-andreje-babise-obcanum>.
31. BABIŠ, Andrej. *Můj příběh*. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/o-nas/blogy/12512/muj-podrobny-zivotopis>.
32. BABIŠ, Andrej. *Stát jako firma? Klausova amnestie by neprošla*. Blog iDNES.cz [online]. MAFRA, c1999-2021, 22.1.2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://andrejbabis.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=317534>.
33. BABIŠ, Andrej. *Výzva ANO 2011*. Ano, bude líp [online]. ANO, bude líp, 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/file/edee/ke-stazeni/ostatni/ano-vyzva-ano.pdf>.
34. BERGER, Vojtěch. *Komentátor Babiš píše do svých novin: Lithium je naše, za to ostatní můžou Piráti a Kalousek*. HlídacíPes.org: Žurnalistika ve veřejném zájmu [online]. HlídacíPes.org, c2021, 22. září 2021 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://hlidacipes.org/komentator-babis-pise-do-svych-novin-lithium-je-nase-za-to-ostatni-muzou-pirati-a-kalousek/>.
35. *Českým premiérem je kontroverzní multimiliardář a populist, píše zahraniční tisk*. Aktuálně.cz [online]. Economia, c1999-2021, 6. 12. 2017 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://zpravy.aktualne.cz/zahranici/ceskym->

[premierem-je-kontroverzni-multimiliardar-a-populista/r~0c3a1c94dab311e794dbac1f6b220ee8/](https://www.premierem-je-kontroverzni-multimiliardar-a-populista/r~0c3a1c94dab311e794dbac1f6b220ee8/).

36. Data Freedom House [online]. *Freedom in the World 2010: Hungary*. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2010/hungary>.

37. Data Freedom House [online]. *Freedom in the World 2011: Hungary*. Dostupné z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/hungary>.

38. *Democracy Index 2021: the China challenge* [online]. The Economist Intelligence Unit Limited, c2022, 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/>.

39. DIAMOND, Larry Jay. *Thinking About Hybrid Regimes*. Journal of Democracy. 2002. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://is.muni.cz/el/1423/jaro2005/MVE445/um/Diamond-Thinking_about_Hybrid_Regimes.pdf.

40. EHL, Martin. *Maďarsko se v roce 2022 může vrátit mezi liberální demokracie*. Ekonom.cz [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 16. 12. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://ekonom.cz/c1-67012750-madarsko-se-v-roce-2022-muze-vratit-mezi-liberalni-demokracie>.

41. FINGERLAND, Jan. *Andrej Babiš jako kulturně-psychologický typ*. Český rozhlas Plus [online]. Český rozhlas, c1997-2021, 20. listopad 2018 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://plus.rozhlas.cz/jan-fingerland-andrej-babis-jako-kulturne-psychologicky-typ-7683148>.

42. HORACZEK, Nina. *Radikal normal*. Falter [online]. 17/2015 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z: <https://www.falter.at/zeitung/20150421/radikal-normal>.

43. CHARVÁT, Jan a Adéla LÁBUSOVÁ. *Křehkost demokracie: příručka pro pedagogy pro práci s tématem radikalismu ve výuce* [online]. Praha: Člověk v tísni, 2019 [cit. 2022-02-20]. ISBN 978-80-7591-019-6. Dostupné z: <https://www.clovekvtisni.cz/media/publications/1267/file/krehkost-demokracie.pdf>.

44. *Chlubit se charitou je mi proti srsti, říká podnikatel Babiš*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 1. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/z-medii/chlubit-se-charitou-je-mi-proti-srsti-rika-podnikatel-babis-12037.shtml>.

45. KOUBEK, Jiří. *ORBÁNŮV STÁT PRÁCE*. A2 [online]. Praha: A2 kulturní čtrnáctideník, c2005-2017, 1.8.2014 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2014/18/orbanuv-stat-prace>.
46. KRASSTEV, Ivan. *What's Wrong with East-Central Europe? Liberalism's Failure to Deliver*. Journal of Democracy [online]. USA: JOHNS HOPKINS UNIVERSITY PRESS, c2022, 01-2016 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.journalofdemocracy.org/articles/whats-wrong-with-east-central-europe-liberalisms-failure-to-deliver/>.
47. KUBÁTOVÁ, Zuzana. *Andrej Babiš: Korupce překročila únosnou mez*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. Economia, 2021, 23. 9. 2011 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-52891140-andrej-babis-korupce-prekrocila-unosnou-me>.
48. LEVITSKY, Steven, WAY. *The Rise of Competitive Authoritarianism*. Journal of Democracy. 2002. [cit. 2022-01-15]. Dostupné z: http://scholar.harvard.edu/levitsky/files/SL_elections.pdf.
49. LINDBERG, Steffan I. *The Nature of Democratic Backsliding in Europe*. Carnegie Europe [online]. Belgium: Carnegie Europe, c2022, 24. 7. 2018 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://carnegieeurope.eu/2018/07/24/nature-of-democratic-backsliding-in-europe-pub-76868>.
50. MATOŠKA, Lukáš. *Politolog: Voliči populistů jsou rozhořčení, ze své situace viní elity a volí spíš srdcem než rozumem*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 27.12.2021 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zpravy-svet/populismus-liberalni-demokracie-takis-pappas_2112271700_ern.
51. MERKEL, Wolfgang. *Embedded and Defective Democracies*. Democratization [online]. 2004. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://homepage.univie.ac.at/vedran.dzihic/merkel_embedded_democracies_2004.pdf.
52. *Narodnictví*. Leporelo.info [online]. [cit. 2021-11-06]. Dostupné z: <https://leporelo.info/narodnictvi>,
53. *Naše prohlášení k současné politické situaci*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 8. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z:

<https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/novinky/tiskove-prohlaseni-hnuti-ano-k-soucasne-politicke-situaci-12266.shtml>.

54. NERAD, Filip. *Politolog: Orbán budoval neliberální demokracii, ale proměnila se v systém, který není demokratický*. IROZHLAS [online]. Praha: Český rozhlas, c1997-2022, 23. 12. 2021 [cit. 2022-02-07]. Dostupné z: https://www.irozhlas.cz/zivotni-styl/spolecnost/yascha-mounek-madarsko-polsko_2112231212_pj.

55. NERGELIUS, Joakim. *The Hungarian Constitution of 2012 and its Protection of Fundamental Rights*. Swedish Institute for European Policy Studies. 2012. Dostupné z: <https://www.sieps.se/en/publications/2012/the-hungarian-constitution-of-2012-and-its-protection-of-fundamental-rights-20123epa/>.

56. *Opinion: Could other countries follow Czech example?*. DW [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 16. 10. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.dw.com/en/opinion-could-other-countries-follow-czech-example/a-59527341>.

57. *PARLAMENTNÍ VOLBY 2021*. IROZHLAS [online]. Český rozhlas [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.irozhlas.cz/volby/parlamentni-volby-2021>.

58. PASHA-ROBINSON, Lucy. *Hungarian PM Viktor Orbán celebrates Donald Trump victory as end of 'liberal non-democracy'*. Independent.co.uk [online], 12. 11. 2016, [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <http://www.independent.co.uk/news/world/europe/donald-trump-uselection-win-hungarian-prime-minister-viktor-orban-end-liberal-non-democracy7413236.html>.

59. PEHE, Jiří. *Demokracie bez demokratů*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. Economia, c1996-2022, 10. 4. 2003 [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-12629500-jiri-pehe-demokracie-bez-demokratu>.

60. PILOUS, Patrik. *Demagogie: definice a význam slova*. Politický slovník [online]. c2019, 9. prosince 2018 [cit. 2021-11-09]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politicke-mysleni/demagogie-definice-a-vyznam-slova/>.

61. *Popularita stranických osobností v lednu 2020*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Mikosoft Praha [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/popularita-stranickyx-osobnosti-v-lednu-2020/>.

62. *Popularita stranických osobností v září 2020*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Mikosoft Praha [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/popularita-stranicky-ch-osobnosti-v-zari-2020/>.
63. *POPULISMUS A POLITIK POPULISTA*. Politický slovník [online]. Politický slovník, c2021 [cit. 2021-11-05]. Dostupné z: <http://www.politicky-slovník.cz/politicke-mysleni/populismus-a-politik-populista/>.
64. *Programová východiska aneb ANO České republiky*. ANO, bude líp [online]. ANO, c2021, 8. 8. 2013 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://www.anobudelip.cz/cs/makame/archiv/novinky/tiskove-prohlaseni-hnuti-ano-k-soucasne-politicke-situaci-12266.shtml>.
65. PROCHÁZKA, David. *Hybridní režimy*. Encyklopedie Migrace [online]. Praha: Online encyklopedie migrace [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: <https://www.encyclopediaofmigration.org/hybridni-rezimy/>.
66. SMITH, Peter H., ZIEGLER, Melissa R. *Liberal and Illiberal Democracy in Latin America*. Latin American Politics and Society. 2008. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/227670565_Liberal_and_Illiberal_Democracy_in_Latin_America.
67. SZELÉNYIOVÁ, Zsuzsanna. *Orbán útokem na homosexuály rozjízdí kulturní válku a láká Evropu do pastí*. Hospodářské noviny: byznys, politika, názory [online]. Deutsche Welle, c2022, 28. 6. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://archiv.hn.cz/c1-66945590-orban-utokem-na-homosexuality-rozjizdi-kulturni-valku-a-laka-evropu-do-pasti>.
68. ŠIMEČKA, Martin M. *Totalitní definice maďarské rodiny*. Respekt [online]. Praha: Economia, c2022, 24. 2. 2013 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.respekt.cz/ost-blog/totalitni-definice-madarske-rodiny>.
69. ŠKOLKAY, A. *Populism in Central Eastern Europe*. IWM Working Paper No. 1, 2000 [online]. [cit. 2012-08-15]. Dostupné z: www.iwm.at/publ-jvc/jc-09-11.pdf.
70. *Volby na sociálních sítích "vyhrávají" zatím sociální demokraté. Pokud jde o množství zmínek, poráží hnutí ANO*. Hospodářské noviny [online]. Praha: Economia, c1996-2022, 4.10.2017 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://domaci.hn.cz/c1-65895930-volby-na-socialnich-sitich-vyhravaji-zatim-socialni-demokrate-pokud-jde-o-mnozstvi-zminek-porazeji-hnuti-ano>.

71. *Volební preference STEM – září 2021*. STEM.cz: Empirický výzkum pro fungující demokracii [online]. Praha: Ústav empirických výzkumů, z.ú., c2021, 13. 9. 2021 [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: <https://www.stem.cz/volebni-preference-stem-zari-2021/>.
72. *Vstup Andreje Babiše do politiky ve fotografii*. ČT edu [online]. Česká televize, 2019 [cit. 2021-11-20]. Dostupné z: <https://edu.ceskatelevize.cz/video/4386-vstup-andreje-babise-do-politiky-ve-fotografii>.
73. ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Illiberal Democracy*. Foreign Affairs [online]. 1997. [cit. 2022-01-22]. Dostupné z: http://www.closer2oxford.ro/uploads/2012/06/12/The_Rise_of_Illiberal_Democracy.gf1ruw.pdf.
74. ZAKARIA, Fareed. *The Rise of Putinism*. The Washington Post [online], 31. 7. 2014, [cit. 2022-02-12]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/opinions/fareed-zakaria-therise-of-putinism/2014/07/31/2c9711d6-18e7-11e4-9e3b7f2f110c6265_story.html?utm_term=.751589250c7a.